

NHH

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Bergen, våren 2014

Bank Recovery & Resolution Directive

Bail-in av usikrede kreditorer og konsekvenser for finansieringen i norske banker

Daniel Berg Hansen

Veileder: Aksel Mjøs

Masterutredning i finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer inntår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne masterutredningen er skrevet ved Norges Handelshøyskole våren 2014 og inngår som en avsluttende del av masterstudiet i økonomi og administrasjon med fordypning i finansiell økonomi. Som følge av min interesse for norsk banknæring, finansmarkeder og et ønske om å skrive om et dagsaktuelt tema, ble Bank Recovery & Resolution Directive et passende tema.

Arbeidet med utredningen har vært utfordrende, samtidig som det har vært svært interessant og lærerikt. Det er ingen fag på NHH som direkte tar for seg mitt tema, og jeg har brukt en del tid på å sette meg inn i regelverket og opparbeide en passende modell.

Jeg ønsker å takke min veileder Aksel Mjøs for gode råd og tilbakemeldinger underveis som har ført utredningen i riktig retning. En stor takk rettes også til Fredrik Skarsvåg i Sparebanken Vest Boligkreditt, Iren Jensen og Torgeir Stensaker i Nordea Investment Management, Stig Korsnes i Nordic Bond Pricing og John Hauge Østreim i SEB.

Bergen, torsdag 19. juni 2014

Daniel Berg Hansen

Sammendrag

Finanskrisen og tidligere bankkriser har påvist svakheter ved myndighetenes krisehåndtering av banker. På grunn av manglende effektive krisehåndteringsmekanismer har myndighetene flere ganger sett seg nødt til å komme med støttetiltak ved bruk av offentlige midler for å hindre banker i å gå konkurs. En forventning om å få støtte fra staten i kriser har bidratt til at banker har tatt høyere risiko enn hva de ellers ville gjort. Som en respons på manglende effektive krisehåndteringsmekanismer uten bruk av offentlige midler ble det i Europa lansert et nytt direktiv kalt Bank Recovery & Resolution Directive (BRRD). Direktivet skal sikre at myndighetene kan avvikle og gjenopprette kriserammede banker uten bruk av offentlige midler ved at bankens eiere og kreditorer påføres tap gjennom en myndighetsbestemt bail-in.

Denne utredningen søker svar på hvordan norske banker i dag er rustet for en krisehåndtering ved bruk av bail-in-verktøyet i BRRD, og hvordan direktivet vil påvirke finansieringen i norske banker. Mine resultater baseres på en enkel modell utarbeidet etter prinsippene i direktivet.

Konklusjonen på utredningen er at norske banker i dag er forholdsvis godt rustet for en krisehåndtering ved bruk av bail-in-verktøyet, men at små sparebanker har utfordringer med for lite verdipapirgjeld. Det er ventet at direktivet vil føre til økte finansieringskostnader for bankene og at usikrede gjeldsinvestorer står ovenfor en høyere risiko enn tidligere. Det er ventet at direktivet fører til et mer robust finansielt system, men det kan gå ut over kredittgivningen fra bankene.

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Sammendrag	4
1. Innledning	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Problemstilling	10
1.3 Definisjoner.....	10
2. Banker og bankreguleringer	12
2.1 Bankvirksomhet	12
2.2 Bankbalansen	13
2.3 Den norske banknæringen	15
3 Finansiell stabilitet og bankreguleringer	17
3.1 Finansiell stabilitet	17
3.2 Reguleringer	17
3.3 Bankunion i EU	18
3.4 Basel I & II.....	18
3.5 Basel III.....	19
3.6 Norsk implementering av reguleringer	21
4. Bank Recovery & Resolution Directive	23
4.1 Krisehåndteringsverktøy	24
4.1.1 Bail-in	25
4.1.2 Tapsrekkefølge	26
4.2 Dagens konkurslovgivning i Norge.....	28
5. Aktuell debatt rundt håndtering av bankkriser	30
6. Metode	32
6.1 Datasettet	32
6.2 Utvalg	32

6.3 Modellen	34
6.3.1 Forutsetninger og forenklinger	34
6.3.2 Gangen i beregningene	36
6.4 Scenarioene	36
6.4.1 Scenario 1	37
6.4.2 Scenario 2	37
6.4.3 Scenario 3	38
6.5 Reliabilitet og validitet	38
7. Analyse	39
7.1 Hvordan er norske banker i dag rustet for en krisehåndtering fra myndighetene?	39
7.1.1 Resultater krisehåndtering av norske banker.....	43
7.2 Konsekvenser for finansieringsstrukturen i norske banker	48
7.2.1 Minimum Required Eligible Liabilities (MREL).....	49
7.2.2 Egenkapital.....	51
7.2.3 Fondsobligasjoner/Ansvarlige lån.....	51
7.2.4 Senior obligasjonsgjeld/Verdipapirgjeld.....	52
7.2.5 Innskudd	54
7.2.6 Oppsummert	55
7.3 Konsekvenser for norsk banknæring	55
7.3.1 Markedsdisiplin og robust finansielt system	55
7.3.2 Fleksibilitet og kostnader ved finansiering	56
7.3.3 Fusjoner	57
7.3.4 Samfunnsøkonomisk analyse	57
7.4 utfordringer og kritikk	58
7.5 Markedets reaksjon	60
7.5.1 Event-studie.....	60
7.5.2 Reaksjonen i norske bankers obligasjonspriser.....	63

7.5.3 Ratingbyråene.....	65
8. Oppsummering og konklusjon.....	66
8.1 Hovedfunn	66
8.2 Forslag til videre forskning	67
9. Litteraturliste.....	68
10. Appendiks	73
10.1 Appendiks 1 - Prosent av kjernekapitalen tapt for å bli satt under krisehåndtering.....	73
10.2 Appendiks 2 – Norske banker uten verdipapirgjeld.....	74
10.3 Appendiks 3 – Resultater scenario 1 og 2: recoveryandeler	75
10.4 Appendiks 4 - Resultater scenario 3.....	77
10.5 Appendiks 5 – Norske banker med MREL < 8 prosent	78
10.5 Appendiks 6 – Oversikt over banker i gruppe 2.....	79

Figurer

Figur 1 - Aktiva og passiva norske banker, mortall per 31.12.2013	14
Figur 2 - Nye krav til ren kjernekapitaldekning i norske banker. Prosent av RWA	21
Figur 3 - Illustrasjon av regler for nedskrivning og krisefond	28
Figur 4 - Fordeling av total forvaltningskapital for sparebankene	33
Figur 5 - Fordeling av total forvaltningskapital for forretningsbankene	33
Figur 6 - Uvektet kjernekapital i norske banker/bankkonsern	40
Figur 7 - Moody's verre-enn-ventet-scenario	41
Figur 8 - Fordeling av BM-utlån på utvalgte bransjer.....	42
Figur 9 - Fordeling av verdipapirgjelden ved 8 prosent tap og rekapitalisering	47
Figur 10 - Tidslinje for event-studie	62
Figur 11 - Det norske obligasjonsmarkedet per 30.05.14	63
Figur 12 - Reaksjon i prisen på norske bankobligasjoner	64

Tabeller

Tabell 1 - Bankbalansen	13
Tabell 2 - Poster gjenstand for eller unntatt fra bail-in	26
Tabell 3 - Tapsrekkefølge ved nedskrivning	27
Tabell 4 - Kategorisering sparebanker	34
Tabell 5 - Forenklet passiva-side av balansen.....	34
Tabell 6 - Prosent av kjernekapitalen som må gå tapt for å bli satt under krisehåndtering	40
Tabell 7 - Innvirkningen av tap i BM-markedet på uvektet kjernekapitalandel	42
Tabell 8 - Recoveryandel ved 8 prosent tap	44
Tabell 9 - Revoceryandel ved 20 prosent tap	45
Tabell 10 - Banker uten nok utstedt verdipapirgjeld å dekke 20 prosent tap	46
Tabell 11 - Banker uten nok «bail-inable» gjeld ved scenario 3.....	48
Tabell 12 - Resultater event-studie.....	62

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Fem og et halvt år er gått siden Lehman Brothers begjærte seg konkurs og finanskrisen for alvor ble et faktum. Krisen belyste hvor globalt integrert finansmarkedene var og hvor raskt problemer spredte seg fra et marked til et annet. Problemene i den finansielle sektoren slo raskt ut i realøkonomien og ikke siden den store depresjonen på 1930-tallet har vi opplevd en kraftigere nedgang i verdensøkonomien.

Overdreven risikotaking fra banker var sentralt i oppbygningen til krisen. En av mange faktorer medvirkende til denne risikotakingen var de forvrengte insentivstrukturene som følge av mangelen på effektive krisehåndteringsmekanismer. I tiden under, og i perioden etter finanskrisen så vi en rekke eksempler på staters manglende evne til å ta hånd om sviktende banker. En rekke stater hadde ikke de nødvendige verktøyene til å forhindre banker fra å gå konkurs, eller til å gjenopprette bankers levedyktighet uten å ta i bruk offentlige midler. Krisehåndtering av banker er kostbart, komplekst og tidkrevende. Stater verden over så seg tvunget til å iverksette krisetiltak for å bedre bankenes soliditet og likviditetssituasjon, og dermed redusere smitteeffekter og alvorlige konsekvenser til andre banker, markeder og landets økonomi. I perioden 2007-2009 ble det utbetalt offentlig midler til banksektoren i EU tilsvarende omtrent 13 prosent av BNP i hele området (European Commission: Public Finances in EMU 2009, s.2). Av dette er omtrent 4 prosent av BNP betalt ut direkte over statsbudsjettene. Store systemviktige banker har således hatt en implisitt statsgaranti og forventet støtte fra myndighetene under en krise. Forventninger om redningspakker fra offentlige myndigheter forsterket moralsk hasard og førte til overdreven risikotaking i banksektoren.

I norsk banknæring var det relativt få problemer under og etter finanskrisen sammenlignet med andre land. Finanskriseutvalgets utredning (2011) utpeker den makroøkonomiske utviklingen i Norge som hovedårsaken til at vi opplevde mindre problemer enn andre land. For norske banker var finanskrisen først og fremst en likviditetskrise der interbankmarkedet tørket inn som følge av manglende tillit mellom bankene og finansiering i utenlandske finansmarkeder. Norske banker fikk da problemer med å refinansiere sine innlån.

1.2 Problemstilling

Tidligere bankkriser har sammen med finanskrisen belyst store svakheter og forbedringsområder knyttet til effektiv krisehåndtering av banker fra myndighetenes side.

I tiden etter finanskrisen har det vært internasjonalt fokus på å forbedre krisehåndtering av banker. I tiden før finanskrisen manglet mange land i Europa et rammeverk for krisehåndtering av banker. Det er en av grunnene til at det i EU har blitt utarbeidet et nytt regulatorisk rammeverk for krisehåndtering av banker, kalt Bank Recovery & Resolution Directive (BRRD). Direktivet har som mål å redusere kostnadene ved restrukturering og avvikling av banker, gjøre krisehåndtering av banker mulig uten skattebetalernes midler og dermed tvinge bankenes kreditorer til å utøve mer markedsdisciplin. Direktivet trer i kraft fra 1. januar 2015, men bail-in-verktøyet trer først inn fra 1. januar 2016.

Fra flere hold blir det påpekt at direktivet vil ha stor påvirkning på banksektoren. Min interesse for banknæringen har motivert meg til å undersøke hvilken effekt BRRD vil ha for norske banker. På grunn av at BRRD ikke er innført enda har det ikke tidligere vært gjennomført en studie som fokuserer på virkninger for den norske banknæringen.

Denne oppgaven undersøker først og fremst bail-in-verktøyet direktivet ønsker å implementere, hvordan det vil ramme norske banker og hvilke virkninger det kan ha for finansieringsstruktur og finansieringskildene til bankene. Med det som utgangspunkt har jeg formulert følgende problemstilling:

- 1) *Hvordan er norske banker i dag rustet for en krisehåndtering med BRRDs bail-in-verktøy?*
- 2) *Hvilke konsekvenser har BRRD og bail-in på de vanligste finansieringskildene og finansieringsstrukturen i norske banker?*
- 3) *Konsekvenser for norsk banknæring*

1.3 Definisjoner

I oppgaven refereres det til flere begreper eller uttrykk som kan være vanskelige å tolke, eller tolkes forskjellig. I oppgaven refereres det til følgende definisjoner når disse begrepene eller uttrykkene er nevnt uten videre forklaring:

Bail-in er en myndighetsbestemt nedskrivning eller egenkapitalkonvertering av gjeldsposter slik som ansvarlige lån, senior obligasjonsgjeld, kundeinnskudd med videre, uten at utsteder går konkurs.

Bail-inable er et engelsk uttrykk for at en gjeldspost kan nedskrives eller egenkapitalkonverteres av myndighetene.

Fallert er et uttrykk for en bank i alvorlige problemer som er i ferd med å gå konkurs.

2. Banker og bankreguleringer

2.1 Bankvirksomhet

En enkel definisjon på en bank er: «En institusjon som har som grunnleggende funksjon å gi lån og motta innskudd fra publikum» (Freixas & Rochet, 2008, s.1).

En banks funksjoner kan klassifiseres i fire hovedfunksjoner: «1) tilby likviditet og betalingsløsninger, 2) transformere eiendeler, 3) håndtere risiko og 4) behandle informasjon om og vurdering av lånetakere» (Freixas & Rochet, 2008, s.2). Når det gjelder punkt 2, transformere eiendeler, menes det i første omgang at gjelden (innskuddene) har kort løpetid og må hele tiden fornyes, mens eiendelene (utlånene) har lang løpetid. En annen del av transformasjonen er hvordan mange små innskudd settes sammen til store utlån. Dette gjør at banken kan formidle lån til lønnsomme prosjekter samtidig som innskuddseierne har tilgang til sine innskudd når de måtte ha bruk for dem. Punkt 4 henspeiler på det problemet at enkeltaktører som långivere og låntakere mangler fullstendig informasjon om hverandre, mens en bank vil være godt rustet til å takle dette problemet. I følge Mayer (1988) innehar banker teknologien og kunnskapen til å gå i gjennom lånesøknader og overvåke deres prosjekter. Banker og andre selskaper inngår langsiktige forhold til hverandre hvilket implisitt reduserer risikoen for moralsk hasard hos låntaker.

Når banker gir lån står de ovenfor risiko for at lånene ikke blir innfridd fullt ut. Dette kalles kredittrisiko. Banker står også ovenfor risikoen for ikke å ha mulighet til å betale innskyterne hvis mange nok ønsker å ta ut penger samtidig. Dette kalles likviditetsrisiko. Banker står også ovenfor en renterisiko, hvilket betyr at renten banken får på utlånene sine er lavere enn kostnaden knyttet til å betjene innskuddene (Freixas & Rochet, 2008, s.5). Banker betjener innskuddene med kortsiktige lån og dersom renten på disse lånene overstiger utlånsrenten taper bankene penger.

Banker tjener penger på flere ulike måter, men den grunnleggende måten å tjene penger på er differansen mellom utlånsrenten og innskuddsrenten. Innskudd er gjeld for bankene, mens utlånene er bankenes eiendeler.

2.2 Bankbalansen

For å bedre forstå bankvirksomhet kan det være hensiktsmessig med en kort beskrivelse av bankbalansen. Tabellen nedenfor viser en typisk norsk bankbalanse.

Tabell 1 - Bankbalansen

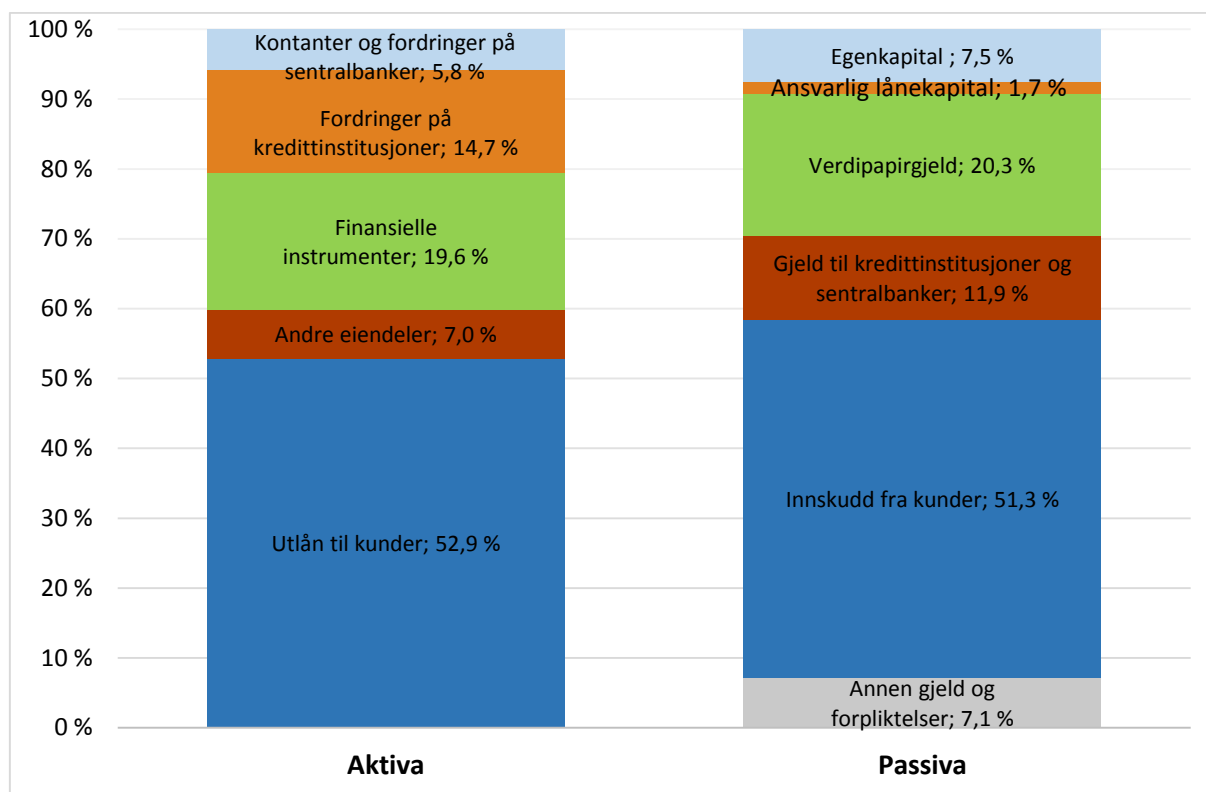
Aktiva (eiendeler)	Passiva (egenkapital og gjeld)
Kontanter og innskudd	Kundeinnskudd
Verdipapirer (omløpsmidler)	Innskudd/lån fra kredittinstitusjon
Utlån til publikum	Innskudd/lån fra Norges Bank
Andre utlån	Sertifikatgjeld
Anleggsmidler og øvrige fordringer	Obligasjonsgjeld
	Ansvarlig lånekapital
	Egenkapital

Kilde: Norges Bank, 2011

Bankenes aktiva, som i hovedsak består av utlån, har tradisjonelt sett blitt betraktet som lite likvide. Det skyldes at i tider med finansiell uro kan det være vanskelig å få solgt utlånene. (Johansen, 2009). Aktiva som aksjer, obligasjoner, sertifikater og finansielle derivater blir derimot ansett som likvide. Kontanter og innskudd blir også ansett som likvide. Summen av verdien av bankens aktiva, totale eiendeler, kalles ofte for forvaltningskapital.

Bankenes passiva består i hovedsak av egenkapital, kundeinnskudd og ulike typer markedsfinansiering. Norske banker benytter seg i større grad av innskuddsfinansiering enn utenlandske banker (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). Innskudd fra kunder opptil 2 millioner kroner er sikret gjennom Bankenes sikringsfond. Sikringsordningen reduserer faren for såkalte «bank runs», det vil si at mange kunder ønsker å ta ut sine innskudd samtidig, og gjør innskudd fra kunder til en relativt stabil og attraktiv finansieringskilde for norske banker. Små norske banker baserer seg i stor grad på innskudd fra publikum, mens de større bankene har en høyere andel markedsfinansiering. En stor del av den langsiktige markedsfinansieringen blir foretatt i utenlandsk valuta (Norges Bank, 2013). Egenkapitalandelen er relativt lav i norske banker sammenlignet med andre næringer og banker er i stor grad gjeldsfinansiert. Dette gjenspeiler det faktum at banker er mellomledd mellom sparere og låntakere. Figur 1 nedenfor viser aktiva og passiva for norskeide banker og boligkredittforetak i prosent.

Figur 1 - Aktiva og passiva norskeide banker, mortall per 31.12.2013

Kilde: Basert på bankenes årsrapporter for 2013

Egenkapitalen opptrer som en buffer som skal beskytte kreditorene mot tap. Egenkapitalen i norske forretningsbanker består av innbetalt ordinær aksjekapital og opptjent egenkapital. For en bank som ikke er organisert i aksjeselskaps form, men organisert som selveiende stiftelser slik som sparebanker, vil egenkapitalen bestå av tilbakeholdt overskudd og egenkapitalbevis. Egenkapitalbeviserens egenkapital består av egenkapitalbevisene og utjevningsfondet (eierandelskapitalen) foruten overkursfondet og består i all hovedsak av innbetalt kapital. Den "eierløse kapital" består av grunnfondet og gavefondet (grunnfondskapitalen) foruten kompensasjonsfondet og består i all hovedsak av opptjente reserver (Sparebankforeningen, 2014).

Ansvarlig lånekapital består av fondsobligasjoner og ansvarlige lån. En fondsobligasjon er en obligasjon med pålydende rente, men banken har ikke plikt til å betale ut renter i en periode hvor det ikke betales ut utbytte. Investorer av fondsobligasjoner har ikke krav på renter som ikke er utbetalt, det vil si at rentene ikke akkumuleres. Fondsobligasjoner har karaktertrekk som ligner både egenkapital- og gjeldsinstrumenter og blir derfor regnet for å være en form for hybridkapital. Fondsobligasjoner er et gunstig finansieringsalternativ for norske banker da det

er med på å øke kjernekapitalen uten å vanne ut egenkapitalen. I perioder med tap vil fondsobligasjoner ha prioritet etter alle andre krav, men før egenkapitalen. Dette diskuteres mer senere i oppgaven.

Ansvarlige lån er lån der långiver har prioritet etter selskapets øvrige kreditorer i tilfelle av gjeldsforhandlinger eller konkurs av selskapet, men før egenkapital og fondsobligasjoner. Det skilles mellom tidsbegrenset ansvarlig lån og evigarende ansvarlig lån. Ved beregning av kapitaldekningen vil ansvarlige lån være en del av tilleggskapitalen.

2.3 Den norske banknæringen

Norske banker deles hovedsakelig inn i forretningsbanker og sparebanker. Forretningsbankene er som regel organisert som aksjeselskap med mange eksterne eiere og Sparebankene er ofte organisert som selveiende stiftelser. Mange sparebanker har en sterk lokal forankring og møter mindre konkurranse i sitt lokalmiljø. Historisk sett har sparebanker hatt en sterk orientering mot privatkunder og små- og mellomstore bedriftskunder. Forretningsbankene har på sin side historisk sett hatt orientering mot større bedriftskunder. Det har vært en stor grad av tilnærming mellom de to bankgruppene ved at sparebankene i større grad har fått flere bedriftskunder og forretningsbankene har fått flere privatkunder.

I Norge er det 108 sparebanker (Sparebankforeningen, 2014) og 16 forretningsbanker (FNO, 2014). I tillegg finnes det 12 filialer av utenlandske banker i Norge (Norges Bank, 2013). I dag finnes det to dominerende allianser blant sparebankene, Eika Gruppen og SpareBank 1-alliansen. SpareBank 1-alliansen omfatter 17 banker hvor de fleste er store i sine regioner, mens Eika Gruppen består av 76 mindre banker.

Den norske finanssektoren er relativt liten i forhold til landets BNP sammenlignet med finanssektorene i andre land, og Norge har få internasjonale aktører (Norges Bank, 2013). Norske banker har i liten grad aktivitet utenfor landets grenser samtidig som flere internasjonale aktører er sentrale i den norske banknæringen.

Den norske banknæringen er preget av høy markedskonsentrasjon og i få land i Europa har den største markedsaktøren en så stor markedsandel som i Norge. DNB er Norges klart største bank med en markedsandel av utlån på over 30 prosent (Norges Bank, 2013). De hundre minste bankene i landet har tilsammen en markedsandel på omtrent 6 prosent (Finanskriseutvalgets

utredning, 2011). Disse nasjonale tallene fanger ikke opp at mange banker har en sterk markedsposisjon i lokalmarkedet sitt.

I norsk banknæring er det slik at de små lokale sparebankene henvender seg til personmarkedet, små- og mellomstore bedrifter og offentlig sektor (lokale kommuner). Større regionale sparebanker henvender seg til samme kundemasse som de små lokale sparebankene, men har en langt større andel store bedriftskunder.

Finansdepartementet har identifisert hvilke banker i Norge som er systemviktige etter kriterier foreslått av Finanstilsynet. Per i dag blir følgende banker regnet som systemviktige i Norge: DNB, Nordea, SpareBank 1 Nord-Norge, SpareBank 1 SR-bank, SpareBank 1 SMN, Sparebanken Vest, Sparebanken Øst og Sparebanken Pluss.

3 Finansiell stabilitet og bankreguleringer

3.1 Finansiell stabilitet

Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust ovenfor forstyrrelser i økonomien, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en effektiv måte (Norges Bank, 2013).

For å sikre finansiell stabilitet legger myndighetene stor vekt på robuste og effektive nasjonale systemer. Arbeidet med å sikre finansiell stabilitet er delt mellom Finansdepartementet, Finanstilsynet og Norges Bank. Norges Bank har ansvaret for å bidra til robuste og effektive finansmarkeder og betalingssystemer (Norges Bank, 2004).

3.2 Reguleringer

Offentlige reguleringer er ofte begrunnet i markedssvikt, som kan komme fra markedsmakt, eksternaliteter eller asymmetrisk informasjon mellom kjøpere og selgere. Banker utfører tjenester som er viktige i en markedsøkonomi gjennom å formidle kreditt, transformasjon av eiendeler, omfordeling av risiko og utføring av betalingstjenester.

Dersom en bank blir insolvent vil det normalt ha bredere og dypere konsekvenser for realøkonomien enn en konkurs i en vanlig virksomhet. Insolvens i banksystemet kan paralisere betalingssystemet og den kortsiktige kredittkanalen, samt investeringer på tvers av hele økonomien. Banker er eksponert mot hverandre i større grad enn andre virksomheter, og ved en insolvens i en bank smitter det på kort sikt konkurrentene både direkte og indirekte.

Stabilitet i banksektoren er viktig for finansiell stabilitet. På grunn av hensynet til finansiell stabilitet er derfor banksektoren regulert i større grad enn andre sektorer. Finanstilsynet (2006) mener at finanssystemet er en av de tyngst regulerte sektorene i moderne markedsøkonomi. Økt grad av globalisering og internasjonalt integrerte finansmarkeder har ført til at det ikke er nok med kun nasjonale reguleringer og tilsyn. Det er nødvendig med internasjonalt samarbeid mellom sentralbanker og tilsynsmyndigheter. Baselkomiteen for banktilsyn som ble opprettet i 1974 var et forsøk på å adressere dette. Sentralbanker på tvers av landegrenser skulle samarbeide om overvåkning av bankene. Baselkomiteen har vært en sentral aktør i arbeidet med utviklingen av internasjonale standarder for tilsyn og regulering av banker. I EU har det i tillegg

vært fokus på å opprette en felles bankunion og et felles rammeverk for håndtering av banker i krise.

3.3 Bankunion i EU

I etterkant av finanskrisen har det vært fokus på å opprette en europeisk bankunion. Formålet med dette er å ha et felles europeisk system for å overvåke og regulere bankene i den økonomiske og monetære union (EMU). I tillegg har det blitt utarbeidet felles prosedyrer for å håndtere banker som går konkurs, eller er i ferd med å gå konkurs. En felles bankunion skal bidra til at banker skal være sikrere i utgangspunktet for å unngå kriser, sikre at tilsynsmyndigheter kan foreta tidlige inngrep for banker i problemer, og dersom en krise oppstår skal bankunionen ha de nødvendige verktøy tilgjengelig for å håndtere krisen på en effektiv måte gjennom restrukturerings- og avviklingsmekanismer.

Bankunionen bygger på tre pilar. Pilar 1 er et felles banktilsyn som er underlagt den europeiske sentralbanken (Single Supervisory Mechanism, SSM). Pilar 2 er en felles avviklingsmekanisme for finansinstitusjoner i krise, samt et felles kriseløsningsfond (Single Resolution Mechanism, SRM). Merk at BRRD vil bli implementert i eurosoneens medlemsstater gjennom SRM. Pilar 3 er en innskuddsgaranti som sikrer 100 000 euro per innskyter per bank dersom banken går konkurs. Alle 18 land i eurosoneen er bundet til bankunionen. EU-land utenfor eurosoneen står fritt til å bestemme om de vil være medlemmer..

3.4 Basel I & II

Det første internasjonale rammeverket for regulering av banker kom i 1988 og ble kalt Basel I. Målet var at Basel I skulle sikre finansiell stabilitet, likere konkurransevilkår mellom bankene og en sterkere internasjonal banksektor. Norge innførte de første retningslinjene fra Basel I i 1988 med ikrafttredelse 1. januar 1991. Basel I innførte minimumskrav til kapital, og fokuserte sådan kun på kredittrisiko. Minstekravet til kapitaldekning var 8 prosent, mens minstekravet til kjernekapitaldekning var 4 prosent. Minstekravene ble innført for at bankene skulle ha nok kapital til å dekke tap fra motparter som misligholdt sine forpliktelser.

Rammeverket ble gjenstand for mye kritikk og Baselkomiteen bestemte seg for å revidere rammeverket. Resultatet ble Basel II som ble publisert i 2004. Formålet var å styrke stabiliteten i det finansielle systemet (BIS, 2004). Basel II introduserte tre pilarer: minstekrav til ansvarlig

kapital, tilsynsmessig oppfølging og markedsdisiplin. Minstekravet til ansvarlig kapital ble stående fast på 8 prosent slik det var under Basel I, men beregningen av beregningsgrunnlaget ble endret. Under Basel II kunne bankene fritt velge mellom å bruke standardiserte risikovekter eller egne risikovekter beregnet ved bruk av interne modeller (Internal ratings based – IRB).

3.5 Basel III

Finanskrisen synliggjorde manglende reguleringer og tilsyn av finanssektoren. Nok en gang ble det gjort forsøk på å forbedre eksisterende regelverk for å gjøre det finansielle systemet mer robust. I desember 2010 ble Basel III publisert. Basel III er i langt større grad enn tidligere konsentrert om systemrisiko og i mindre grad om risikoen i hver enkelt institusjon. Kravene i Basel III vil gjelde fra 1. januar 2013, men det finnes overgangsordninger slik at regelverket først vil ha full effekt fra 1. januar 2019. Fortsatt er minstekravet til ansvarlig kapital 8 prosent, men det er innført krav om ren kjernekapitaldekning på minst 4,5 prosent og kjernekapitaldekning på minst 6 prosent. Til sammenligning opererte Basel II med minstekrav på henholdsvis 2 og 4 prosent.

$$\text{Ren kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Ren kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 4,5\%$$

$$\text{Kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 6\%$$

$$\text{Kapitaldekning} = \frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 8\%$$

Kjernekapital skal bestå av ren kjernekapital og hybridkapital. Ren kjernekapital inneholder i hovedsak "...innskutt og opptjent egenkapital, grunnfond og eierandelskapital" (Finansdepartementet, 2013, s.13). Hybridkapital består av fondsobligasjoner. Hybridkapital kan utgjøre inntil 1,5 prosent av kjernekapitalen. Tilleggs kapitalen består av ansvarlig lånekapital og kan utgjøre inntil 2 prosent av minstekravet til ansvarlig kapital.

Basel III innfører to nye kapitalbuffer, kapitalbevaringsbuffer og motsyklisk kapitalbuffer. Bevaringsbufferen skal være ren kjernekapital på 2,5 prosent av beregningsgrunnlaget og skal

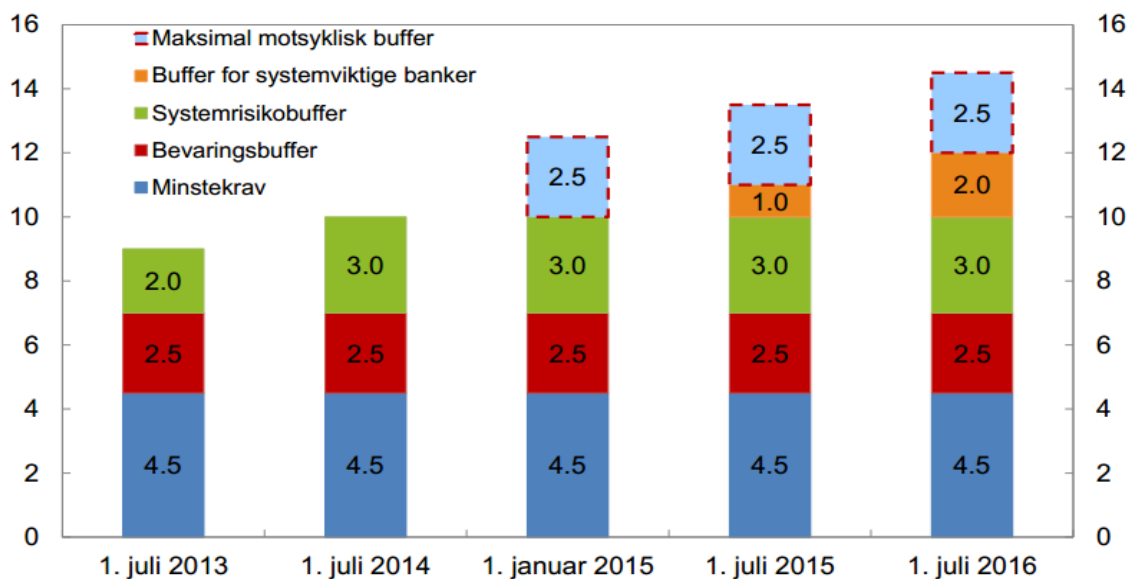
være i tillegg til minstekravet til kjernekapitalen. Inkludert denne bufferen vil minstekravet til kjernekapitaldekning da være 8,5 prosent og ikke 6 prosent.

Motsyklisk kapitalbuffer skal bestå av ren kjernekapital og fullt ut tapsabsorberende kapital og vil ligge på et nivå mellom 0 og 2,5 prosent. I Norge er det Finansdepartementet som skal fastsette kravet til den motsykliske kapitalbufferen hver kvartal, etter råd fra Norges Bank. Banker er prosykliske av natur. Det vil si at de i gode tider låner ut mye, mens de i dårlige tider låner ut lite. Ved å kreve at bankene bygger opp kapitalen i gode tider og redusere kravene til kapitaldekning i dårlige tider, kan myndighetene øke bankenes fleksibilitet til å håndtere situasjoner med store tap og således motvirke at bankenes utlånspraksis forsterker tilbakeslaget.

Basel III innfører også et krav til uvektet kjernekapitalandel. Kravet defineres som kjernekapital i forhold til bankens totale eiendeler, inkludert eiendeler utenfor balansen. Dette er et ikke-risikobasert kapitalkrav og skal supplere de risikobaserte kapitalkravene. Bankenes interne risikomodeller fanger ikke nødvendigvis opp all risiko og dette kapitalkravet virke som et sikkerhetsnett mot det. I tillegg skal kravet hindre overdreven og uheldig gjeldsoppbygning i finanssektoren. Foreløpig er kravet 3 prosent av bankens eksponering. Endelig utforming av kravet skal vedtas i 2017.

Hver enkelt nasjon har i tillegg mulighet til å innføre en systemrisikobuffer. Bufferen skal bestå av ren kjernekapital og nivået bestemmes av nasjonale myndigheter avhengig av landets økonomiske situasjon. I Norge vil kravet i utgangspunktet være 3 prosent. Det vil også bli stilt ekstra kapitalkrav til systemviktige finansinstitusjoner (SIFI-institusjoner).

Figur 2 - Nye krav til ren kjernekapitaldekning i norske banker. Prosent av RWA

Kilde: Norges Bank, 2013

I tillegg til eksplisitte krav til kapitaldekning inneholder også Basel III likviditetskrav. Det er krav om en likviditetsbuffer (Liquidity Coverage Ratio) som er stor nok til at en bank kan klare seg i 30 dager hvor kunder trekker ut innskuddene sine, uten at banken har tilgang på ny finansiering eller tilførsel av ny likviditet fra sentralbanken. Det er krav til langsiktig stabil finansiering (Net Stable Funding Ratio), hvilket kort sagt går ut på at banker skal redusere bruken av kortsiktig markedsfinansiering og heller gjøre finansieringen mer langsiktig og stabil slik at banken er utsatt for mindre risiko ved uro i finansmarkedene.

Basel III gjøres gjeldende i EØS-området gjennom EUs kapitaldekningsdirektiv (Capital Requirement Directive IV, CRD IV).

3.6 Norsk implementering av reguleringer

Norske banker er generelt solide og lite risikable, men står likevel ovenfor strengere reguleringspraksis og raskere innføring av reguleringer enn andre nordiske og europeiske banker. Beregningen av beregningsgrunnlaget i Basel III er et eksempel på strengere reguleringspraksis i Norge enn i andre nordiske land. Norge hadde også raskere innføring av Basel III enn flere andre land. Norsk banknæring påpeker at Norden i stor grad er et integrert bankmarked og at det er viktig med harmonisering av regler og tilsynspraksis mellom de

nordiske landene for å hindre uheldige konkurransevirkninger. Norske tilsynsmyndigheter mener det er behov for nasjonale tilpasninger for å ivareta nasjonale særtrekk.

Å evaluere reguleringsprestasjoner er en vanskelig oppgave. New Zealand Treasury (2003) hevder både staten og tilsynsmyndigheter synes å stå mer ansvarlig for manglende reguleringer enn for reguleringer til urimelige kostnader. Dette henger sammen med at det er lettere å identifisere manglende reguleringer og bruke det som årsak til eventuelle negative utfall. Overdreven regulering er derimot vanskeligere å identifisere og kostnadene blir fordelt på de som er regulert, eller til de kostnadene kan bli overført til.

I norsk sammenheng kan det være et potensielt problem at staten ønsker overdrevent streng regulering, sammenlignet med andre nordiske land, for å unngå å stå til ansvar for manglende reguleringer og være en av årsakene til negative utfall. Incentivene er således til stede for å gjøre *noe* fremfor å gjøre det *bra*. Bankene kan potensielt oppleve overdrevne kostnader knyttet til reguleringer som videre delvis overføres til kundene i form av redusert kredittgivning.

4. Bank Recovery & Resolution Directive

Banker spiller en kritisk og nødvendig rolle som mellomledd i økonomien, og finansielle problemer i en bank bør derfor håndteres på en rask og effektiv måte uten å hindre bankens aktiviteter eller stabiliteten i det finansielle systemet. EUs reguleringsmyndigheter mener det er behov for et juridisk rammeverk i EU som tillater mekanismer for å identifisere og pålegge aksjonærer og kreditorer tap uten forsinkelser, og med stor grad harmonisering mellom landene i EU.

Den 11. desember 2013 ble EU-parlamentet og EU-rådet enige om grunnprinsippene i det nye krisehåndteringsdirektivet (Bank Recovery and Resolution Directive, BRRD). Denne utredningen er basert på utkastet til direktivet som ble utgitt av Council of the European Union (2013). Den 15. april 2014 vedtok EU-parlamentet direktivet med 577 stemmer for og 88 stemmer i mot. Den 6. mai 2014 vedtok EU-rådet direktivet (Council of the European Union, 2014). Landene må innarbeide direktivet i nasjonale lovverk innen utgangen av 2014.

BRRD skal komplementere Basel III. Mens Basel III er ment å redusere sannsynligheten for at kriser oppstår i finansinstitusjoner, er BRRD et rammeverk for å håndtere kriser som oppstår i finansinstitusjoner. Direktivet skal sørge for at finansinstitusjoner kan gjenopprettes og avvikles uten at finansiell stabilitet trues, samtidig som at kritiske funksjoner i banken opprettholdes under krisen. Direktivets formål er å ha en felles prosedyre angående når og hvordan myndigheter skal gripe inn ved krisehåndtering av finansinstitusjoner. Essensen i direktivet er at private investorer, i form av egenkapitalinvestorer og usikrede kreditorer, vil bli de første til å ta tap ved dårlig risikostyring i en bank. Myndigheter og skattebetalernes midler skal være siste løsning. Dette er ment å redusere adferdsrisikoen da det blir økt markedsdisiplin over bankens aktiviteter og reduksjon i risikoen bankene tar.

Direktivet gir alle 28 medlemsland i EU et felles rammeverk for gjenoppbygging og avvikling av finansinstitusjoner. BRRD presenterer et minimum av regler og verktøy statene må innføre. Statene kan introdusere flere, eller strengere, regler og verktøy om ønskelig, gitt at det ikke bryter med direktivets mål og regler. EUs krisehåndteringsdirektiv vil også gjelde for EØS-landene og Norge er dermed rammet av bestemmelsene. BRRD trer i kraft fra og med 1. januar 2015. Det foreligger foreløpig ingen klare indikasjoner på om Norge vil innføre strengere regler enn direktivet krever.

Direktivet krever at individuelle finansinstitusjoner oppretter gjenopprettingsplaner (recovery plans), og oppdaterer disse med jevne mellomrom, der de redegjør for hvordan ledelsen skal håndtere ulike scenarioer med finansielle problemer med sikte på å adressere likviditetsproblemer, kapitalinnhenting og risikoreduksjon for å gjenopprette sin finansielle status. Disse planene blir underlagt tilsyn av finanstillsynet i hvert respektive land. Et bankkonsern bestående av en gruppe datterbanker må opprette en gjenopprettingsplan for både konsernet som en helhet og for hver enkelt datterbank i konsernet.

Nasjonale krisehåndteringsmyndigheter opprettes og vil utarbeide avviklingsplaner for individuelle finansinstitusjoner. Avviklingsplanen skal inneholde ulike verktøy for å avvikle institusjonen i ulike scenarioer. Planen skal også inkludere detaljer for hvordan ulike verktøy anvendes ved avvikling og hvordan en skal sikre fortsatt drift av institusjonens kritiske funksjoner. Krisehåndteringsmyndigheten skal vurdere hvorvidt hver enkelt bank kan håndtere en krise på en ordnet måte uten å måtte ta i bruk offentlige midler. Hvis de finner at det ikke er tilfellet kan det i siste instans føre til krav om omstrukturering av banken.

Det skal opprettes nasjonale krisefond som er kapitalisert av bankene. Etter en 10-årsperiode skal krisefondet minst utgjøre 1 prosent av garanterte innskudd. Kostnadene for myndighetene knyttet til å gjennomføre krisehåndtering og ta i bruk de tilgjengelige verktøyene skal dekkes av fondet. Dersom en krisehåndtering finner sted før krisefondet er tilstrekkelig stort vil fondet ha mulighet til å hente inn ekstraordinære bidrag ex post og låne mot fremtidige nivåer. Det foreligger foreløpig ingen klarhet i hvordan Norge oppretter krisefondet. Bankenes Sikringsfond sikrer innskudd inntil 2 millioner kroner og er velutviklet her i Norge. Det kan tenkes at Norge videreutvikler Bankenes Sikringsfond ved å kreve en høyere avgiftssats slik at fondet kan bestå av et separat krisefond i tillegg.

4.1 Krisehåndteringsverktøy

Når krisehåndteringsmyndigheten etter spesifiserte kriterier finner at en bank er fallert eller er i ferd med å fallere, skal det settes i verk tiltak. Alle land skal minimum innføre regler som tillater a) salg av hele eller deler av banken til kommersielle aktører, b) overføring av hele eller deler av banken til en brobank, c) overføring av hele eller deler av bankens aktiva eller passiva til egne forvaltningsforetak, og d) bail-in av kreditorer

Krisehåndteringsmyndigheten kan sette i verk tiltak kun hvis følgende kriterier er møtt:

-
- a) Den kompetente myndighet eller krisehåndteringsmyndighet finner at institusjonen er fallert eller er sannsynlig til å fallere.
 - b) Det finnes ikke andre troverdige utsikter til noen alternativ løsning gjennom for eksempel privat sektor eller tiltak fra tilsynsmyndigheter, inkludert avtale med eksisterende kreditorer til å restrukturere deler eller hele gjelden, med hensyn til timingen og andre relevante omstendigheter. At krisehåndteringsmyndigheten foretar en tvungen bail-in vil være siste mulige løsning.
 - c) Det er nødvendig i henhold til offentlige interesser at en kriseløsning blir igangsatt.

En institusjon er fallert, eller er i ferd med å fallere dersom en eller flere av følgende kriterier er møtt:

- a) Den bryter, eller er i ferd med å bryte i nær fremtid, gjeldende kapitalkrav knyttet til fortsatt autorisasjon slik at den mister konsesjonen til å drive bankvirksomhet
- b) Institusjonens eiendeler er, eller er i ferd med å bli i nær fremtid, mindre verdt enn forpliktelser.
- c) Institusjonen er ikke, eller er sannsynligvis ikke å bli i nær fremtid, i stand til å betale dens gjeld når gjelden forfaller.
- d) Institusjonen krever ekstraordinære økonomisk støtte fra offentlige myndigheter. Her er det viktig å påpeke at ekstraordinær likviditetsstøtte fra sentralbanken i seg selv ikke er tilstrekkelig betingelse for å demonstrere at institusjonen ikke er i stand til å betale sine løpende forpliktelser når de forfaller.

Ved en krisehåndtering kan krisehåndteringsmyndigheten bytte ut eksisterende ledelse og styre i banken. Krisehåndteringsmyndigheten kan også foreta tidlig eller forebyggende inngripen i banker etter egne kriterier.

4.1.1 Bail-in

Bail-in innebærer at usikret gjeld og kundeinnskudd kan nedskrives, og om nødvendig konverteres til egenkapital, som ledd i myndighetenes krisehåndtering av institusjonen. Myndighetene står fritt til å gjøre dette uten medvirkning fra investorene og uten å hensynta deres ønsker. Bail-in vil gjelde for eksisterende og ny usikret gjeld, uavhengig av kontraktsmessige avtaler mellom bank og investor. Bail-in-verktøyet kan benyttes i et scenario med fortsatt drift eller i et scenario hvor institusjonen avvikles. I scenarioet med fortsatt drift vil bail-in bli benyttet for å absorbere tap og rekapitalisere institusjonen ved å tvinge kreditorer

til å konvertere gjeld til egenkapital. Ved å konvertere gjeld til egenkapital bidrar det til at en bank i problemer kan rekapitaliseres og få ny egenkapital uten at staten må bidra. I teorien skal banken da kunne drives videre. Dersom enheten avvikles vil bail-in bli brukt for å gi krisehåndteringsmyndigheten tid til å reorganisere banken eller trappe ned deler av virksomheten på en ryddig måte. Dette kalles en åpen bankavvikling.

I en stengt bankavvikling vil banken bli splittet i to, en «good bank» og en «bad bank». «Good bank» vil være en nyopprettet brobank som skal fortsette driften, mens «bad bank» vil likvideres. Kreditorerne kan velge om de vil bli værende i «bad bank» og ta tap på en vanlig måte under likvidasjon, eller bli overført til «good bank» ved å nedskrive gjelden eller konvertere gjelden til egenkapital.

Tabell 2 nedenfor lister opp ulike poster som kan være gjenstand for bail-in og som er unntatt fra bail-in.

Tabell 2 - Poster gjenstand for eller unntatt fra bail-in

Gjenstand for bail-in	Unntatt fra bail-in
Egenkapital	Garanterte innskudd PM (€100 000/NOK 2 000 000)
Hybridkapital	Lønn og pensjon (ikke bonus)
Ansvarlige lån	Skatter og avgifter
Verdipapirgjeld	Leverandørgjeld
Innskudd store bedrifter	Gjeld som følge av deltakelse ved betalingssystemer forfall < 7 dager
Innskudd SMB	Gjeld som følge av at banken holder klientmidler
Innskudd PM > 2 mill	Interbank-gjeld løpetid < 7 dager
Sikringsfondets utlegg for å dekke innskudd	Obligasjoner med særskilt sikkerhet (f.eks OMF)

Kilde: Council of the European Union, 2013

Bail-in-verktøyet vil gjelde fra 1. januar 2016 og gjelder for all utestående og nylig utstedt gjeld. Stater kan innføre verktøyet før 2016 hvis de ønsker det.

4.1.2 Tapsrekkefølge

Etter at direktivet er vedtatt vil finansinstitusjonene stå ovenfor tapsrekkefølgen slik vist i tabellen nedenfor. Det vil si at en nedskrivning skal ramme de ulike passivapostene i rekkefølgen vist i tabell 3 nedenfor.

Tabell 3 - Tapsrekkefølge ved nedskrivning

Tapsrekkefølge			
Før BRRD		Etter BRRD	
1	Egenkapital	1	Egenkapital
2	Fondsobligasjoner	2	Fondsobligasjoner
3	Evigvarende ansvarlig lån	3	Evigvarende ansvarlig lån
4	Tidsbegrenset ansvarlig lån	4	Tidsbegrenset ansvarlig lån
5	Verdipapirgjeld/senior obligasjonsgjeld	5	Verdipapirgjeld/senior obligasjonsgjeld
5	Gjeld til kredittinstitusjoner	5	Gjeld til kredittinstitusjoner
5	Innskudd store bedrifter	5	Innskudd store bedrifter
5	Innskudd små- og mellomstore bedrifter	6	Innskudd små- og mellomstore bedrifter
5	Innskudd PM > 2 mill	6	Innskudd PM > 2 mill
5	Innskudd PM < 2 mill (Sikringsfondet)	7	Innskudd PM < 2 mill (Sikringsfondet)
6	Annen gjeld (skatt, lønn, pensjonsforpl.)	8	Annen gjeld (skatt, lønn, pensjonsforpl.)

Kilde: Council of the European Union, 2013 og Norges Bank, 2013

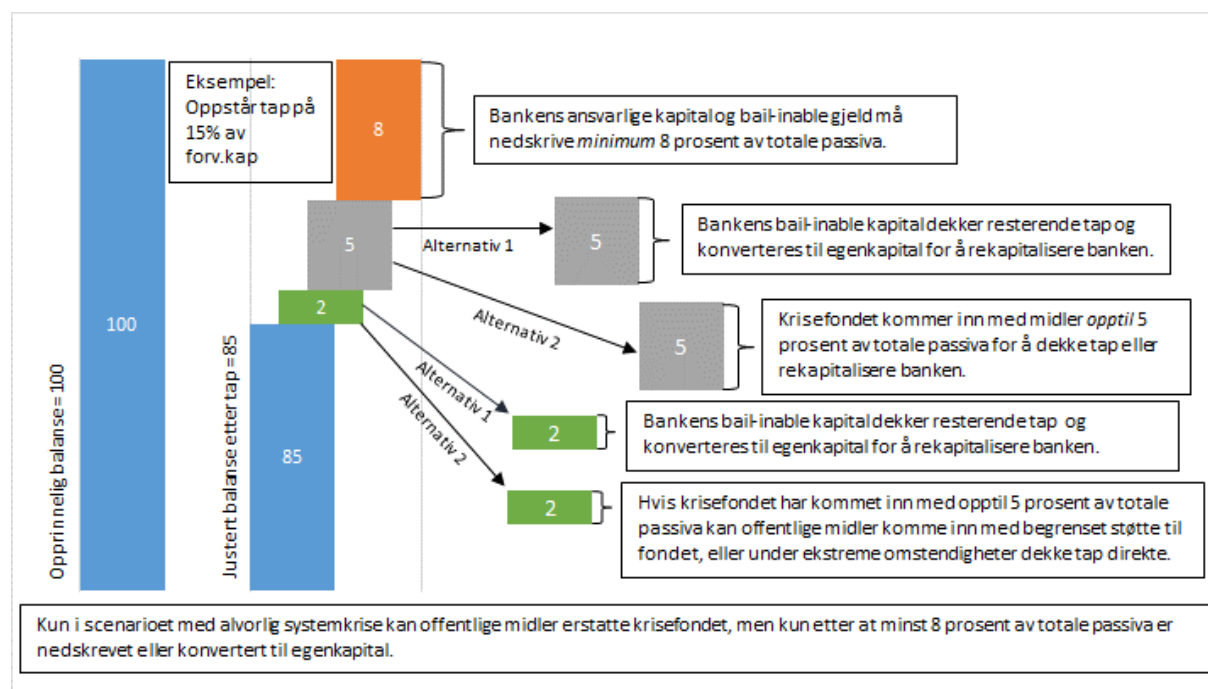
Hver passiva-klasse skal tømmes fullstendig før man går videre nedover til neste klasse. Det vil si at all egenkapitalen må skrives ned før fondsobligasjoner tar tap. Videre må all ansvarlig kapital skrives ned før usikret senior gjeld tar tap. For å gi et minimum av beskyttelse til kreditorene skal ingen kreditorer ta større tap enn de ville ha gjort ved en normal likvidering av banken. I praksis kan dette være vanskelig å vurdere og være en potensiell kilde til strid mellom myndighet og bank. Krisehåndteringsmyndigheten skal allokere tapene likt mellom passiva med samme rangering i tapsrekkefølgen.

Alle banker må ha en minsteandel av sine forpliktelser som kan være «bail-inable». Dette kravet kalles MREL (Minimum Required Eligible Liabilities). Krisehåndteringsmyndigheten i hvert land vil bestemme størrelsen på kravet for hver enkelt institusjon. Kravet skal fastsettes blant annet ut i fra institusjonens systemviktighet, risikoprofil og ut i fra hensynet til at institusjonen skal kunne få tilstrekkelig ny ren kjernekapital til å kunne drives etter krisehåndteringsplanen. Jo høyere andel av gjelden som kan være gjenstand for bail-in, jo mindre prosentvis tap blir det for hver enkelt klasse.

Minst 8 prosent av totale passiva må ha blitt skrevet ned før institusjonen kan motta midler fra krisefondet. Krisefondet kan da komme inn med midler inntil 5 prosent av totale passiva for å dekke tap eller rekapitalisere banken. Etter krisefondet har kommet inn med inntil 5 prosent kan offentlige midler komme inn for å gi begrenset støtte til fondet eller under ekstreme

omstendigheter dekke tap direkte. Kun i scenarioet med alvorlig systemkrise kan offentlige midler erstatte krisefondet, men kun etter at minst 8 prosent av totale passiva har blitt skrevet ned eller konvertert. En illustrasjon vises i figuren nedenfor.

Figur 3 - Illustrasjon av regler for nedskrivning og krisefond

4.2 Dagens konkurslovgivning i Norge

Dagens konkurslovgivning for å håndtere bankkriser er hjemlet i Banksikringsloven. Loven består av både kvantitative og kvalitative mål for når myndighetene kan gripe inn ovenfor en bank i problemer.

Loven gir norske myndigheter mulighet til å skrive ned en banks egenkapital dersom mindre enn 25 prosent av egenkapitalen er i behold. Myndighetene har også mulighet til å bestemme at det skal skytes inn ny egenkapital i banken, for eksempel av staten, for at banken skal kunne fortsette driften. Banksikringsloven gir derimot ikke myndighetene mulighet til å konvertere bankens gjeld til egenkapital uten kreditorenes samtykke. Myndighetene kan ikke nedskrive annen gjeld i banken, bortsett fra ansvarlige lån, uten at banken er satt under offentlig administrasjon. Med dagens regelverk er det trolig kun staten som kan gå inn med ny egenkapital dersom det er krise i en systemviktig bank. Videre er det slik at ansvarlige lån ikke kan påføres tap uten at hele egenkapitalen er tapt.

Finanskriseutvalget (2011) og Norges Bank (2010) har konkludert med at dagens norske regelverk er ikke tilstrekkelig til å håndtere banker i krise og trenger forbedringer. Norges Bank (2010) kom med forslag til forbedringer til det norske systemet for bankkriseløsninger i brev til Finansdepartementet. Majoriteten av disse forslagene samsvarer med BRRDs verktøy.

5. Aktuell debatt rundt håndtering av bankkriser

Finanskrisen og tidligere bankkriser har synliggjort store mangler i evnen til å håndtere og løse bankkriser. Tidligere kriser har ofte blitt løst gjennom ulike former for offentlig midler med hensikt å hindre spredning i det finansielle systemet som gjør situasjonen verre. En vanlig metode har vært å skrive ned den opprinnelige egenkapitalen og bidra med ny egenkapital, samt dekke underdekning i balansen. Myndigheter da har sikret videre drift av store banker og dermed begrenset tapene for bankens kreditorer og til en viss grad aksjonærene. Store banker har dermed hatt en implisitt statsgaranti for all gjeld. Kreditorer har således gitt lån til banker med en lavere rente enn de ellers ville gjort, hvilket gir bankene insentiv til å ta større risiko uten å betale en høyere risikopremie for det.

Baselkomiteen og Financial Stability Board (FSB) har kommet med anbefalinger til internasjonale standarder for krisehåndtering av banker. EU har utarbeidet nye reguleringer for å få i stand et felles rammeverk for håndtering og løsning av bankkriser gjennom BRRD.

I debatten knyttet til håndtering av bankkriser er det enighet om at de som har bidratt til risikotakingen i banken skal bære eventuelle tap. Det innebærer at tapene skal bæres av bankens egenkapitalholdere og kreditorer. Et slikt system er tenkt å føre til bedre risikostyring i banken ved at både egenkapitalholdere og kreditorer overvåker bankens risikotakning bedre og priser inn den reelle risikoen slik at det blir samsvar mellom prisen banken må betale for finansiering og risikoen banken tar. En bank som tar høyere risiko vil måtte betale en høyere rente på for eksempel obligasjonsgjelden for å kompensere obligasjonsholderen for den økte risikoen han står ovenfor. Det er derimot noe uenighet om hvilke virkemidler som egner seg best for å oppnå dette.

Blant myndigheter verden over er det også enighet om at et godt kriseløsningssystem: viderefører sentrale banktjenester slik som tilgang til innskuddsmidler og mulighet til å gjennomføre betalinger for å hindre at publikum blir lammet av krisen, minimerer offentlige utgifter knyttet til håndtering av krisen, og at det er en reell risiko for at ikke-garanterte kreditorer bærer tap (selv om banken føres videre).

Det er noe uenighet knyttet til om krisehåndtering av myndighetene skal bli pålagt etter at visse kriterier er brutt, eller om det skal være et alternativ til normale likvidasjonprosedyrer. Det er hensynet til eiendomsrett og eksisterende selskapsrett som ligger til grunn for uenigheten.

Danmark har blant annet vært forkjemper for at bankene selv skal velge om de skal følge normale likvidasjonsprosedyrer eller søke krisehåndtering fra myndighetene (Ministry of Economic and Business Affairs Denmark, 2011).

Knyttet til BRRD er det uenighet om terskelverdiene for tidlig inngrep og overtagelse av styringen med banken. Terskelverdiene kan enten være tallfestede (harde) eller kvalitative (myke). Harde terskelverdier er oversiktlige og gjør det vanskelig å utsette tiltak, men det er en fare for at de ikke fanger opp alvoret i situasjonen godt nok. For eksempel vil ikke alvorlige likviditetsproblemer bli fanget opp med harde terskelverdier på kapitaldekning og det er en reell mulighet for at man griper inn for sent. Myndigheter kan ha insentiver til å utsette tiltak i håp om at situasjonen blir bedre uten å gripe inn. Problemet blir mindre dersom myndighetene har flere harde terskelverdier som dekker ulike sider av banken. Myke terskelverdier vil gi myndighetene rom til å gjøre en mer grundig og sammensatt vurdering av situasjonen. Et problem ved myke terskelverdier er at det er stor grad av usikkerhet knyttet til om og når myndighetene vil gripe inn siden det baserer seg på en skjønnsmessig vurdering. Skjønnsutøvelse stiller krav til kompetanse og tolkning av spesielle situasjoner, og beslutninger er påvirkbare. En løsning på valget mellom harde eller myke terskelverdier er å kombinere disse slik BRRD gjør. BRRDs løsning er at harde terskelverdier danner et gulv for inngripen, men at myndigheter kan gripe inn tidligere ved å utøve skjønn. Til tross for dette er det vanskelig å finne en løsning som er passende for alle involverte parter.

I 2010 innførte USA et kriseavviklingsrammeverk for systemviktige finansinstitusjoner under navnet Dodd-Frank Act⁸. Rammeverkets verktøy komplementerer de eksisterende verktøyene som finnes i Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). FDIC tar over kontrollen med den fallende banken og enten overfører banken til en ny enhet eller likviderer banken med tap og kostnader allokert til egenkapitalholdere og kreditorer i nødvendig grad.

Til sammenligning vil BRRD gi myndighetene flere potensielle verktøy. BRRD kan for eksempel velge å tvinge frem en bail-in av usikrede kreditorer for å restrukturere banken slik at den igjen blir levedyktig.

6. Metode

I denne delen av oppgaven ser jeg på metodene jeg har brukt for å besvare problemstillingen. Først beskrives datasettet og hvordan dette er samlet inn. Deretter beskrives bankene i utvalget. Videre gir jeg en beskrivelse av modellen med forenklingene og forutsetningene, samt de ulike scenarioene. Til slutt vil jeg si noe om utredningens reliabilitet og validitet.

6.1 Datasettet

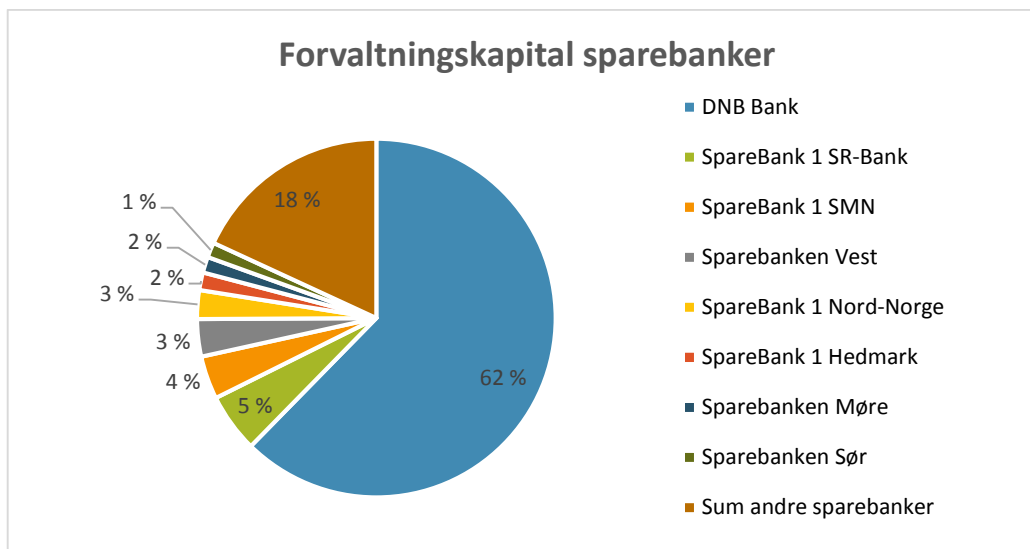
Datasettet er bygget opp av norske bankers balanser og denne informasjonen er hentet fra bankenes årsrapporter for 2013. Tallene er derfor per 31.12.2013. Tallene er på morbank-nivå ettersom at det er morbanken som skal analyseres og det ikke er av betydning for analysen hva som ligger på konsern-nivå. For mange banker vil det være marginale forskjeller mellom morbanktall og konserntall. En vanlig årsak til at det likevel er forskjell mellom morbanktall og konserntall er at morbanken har solgt utlån til sine respektive boligkredittforetak. Boligkredittforetaket har så utstedt obligasjoner med fortrinnsrett. Noen av disse obligasjonene har morbanken kjøpt og fremgår vanligvis på balansen under posten sertifikater og obligasjoner. Utlånene som morbanken har solgt er av god kvalitet og isolert sett reduserer dette kvaliteten på morbankens utlånsportefølje. Det kan ha konsekvenser for investorer av senior obligasjonsgjeld og det er derfor rimelig å se på morbanktall.

6.2 Utvalg

I Norge finnes det per 31.12.2013 108 sparebanker (inkludert DNB) og 16 forretningsbanker som avgir årsregnskap i Norge. Datautvalget for analysen tar utgangspunkt i alle disse bankene for å gi en illustrasjon av hvordan bail-in-delen av krisehåndteringsdirektivet slår ut for hver enkelt bank og for den norske banknæringen som helhet. Ved å ta med alle bankene vises virkningene av direktivet på banker med ulik størrelse, profil, strategi og finansieringsstruktur.

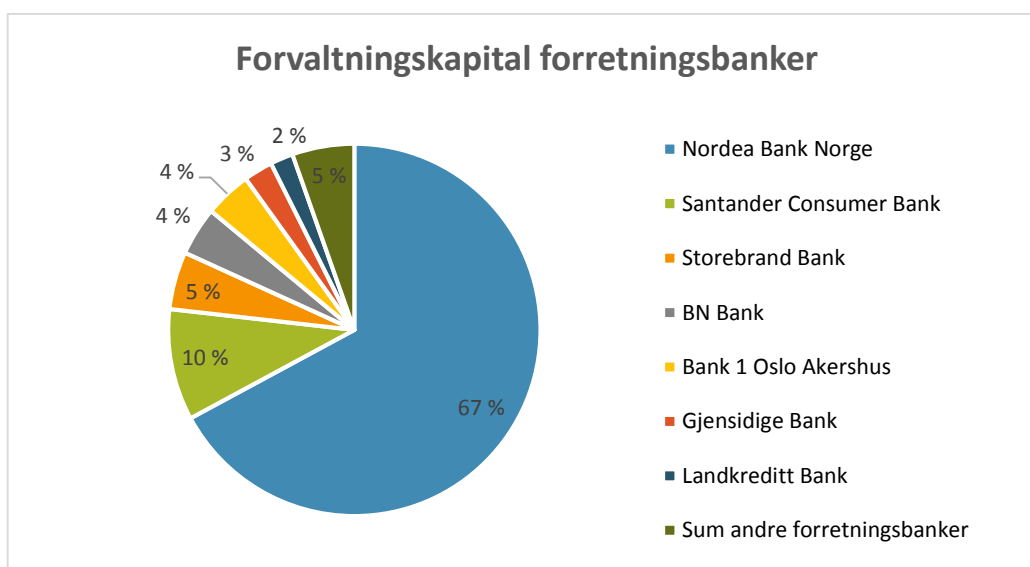
Figur 4 nedenfor viser sparebankenes andel av total forvaltningskapital. For å illustrere forskjellene i størrelse har jeg her inkludert de 8 største sparebankene og summen av de resterende 100 sparebankene. DNB er desidert størst og de store regionale bankene er relativt store sammenlignet med de resterende bankene. De 100 minste sparebankene utgjør tilsammen kun 18 prosent av total forvaltningskapital blant sparebankene.

Figur 4 - Fordeling av total forvaltningskapital for sparebankene

Figur 5 nedenfor viser forretningsbankenes andel av total forvaltningskapital. Jeg har inkludert de 7 største forretningsbankene og summen av de resterende 9. Her er store utenlandske banker som ikke avgir årsregnskap for driften i Norge utelatt. Eksempler på slike banker er Danske Bank og Handelsbanken. Forretningsbankene har, som sparebankene, store forskjeller i størrelse. Nordea er desidert størst blant forretningsbankene. Nordea er nest størst, etter DNB, av samtlige banker i Norge målt etter forvaltningskapital.

Figur 5 - Fordeling av total forvaltningskapital for forretningsbankene

Jeg har delt sparebankene inn i henholdsvis store, mellomstore og små banker avhengig av størrelsen på deres forvaltningskapital, slik tabell 4 nedenfor viser. Omtrent 9 prosent av

bankene har en forvaltningskapital på mer enn 25 milliarder og disse karakteriseres som store sparebanker. 25 prosent har en forvaltningskapital mellom 5 og 25 milliarder, og disse karakteriseres som mellomstore sparebanker. Nesten 66 prosent har en forvaltningskapital mindre enn 5 milliarder, og disse karakteriseres som små sparebanker. Forretningsbanker kategoriseres som en egen gruppe.

Tabell 4 - Kategorisering sparebanker

Størrelse på forvaltningskapital sparebanker	Antall	Prosent	Forv.kap	Prosent
Mer enn 25 mrd.	10	9,3 %	2 468 594	84,3 %
Mellom 5 og 25 mrd.	27	25,0 %	295 356	10,1 %
Mindre enn 5 mrd	71	65,7 %	164 725	5,6 %

6.3 Modellen

Min enkle modell er utarbeidet i Excel og tar utgangspunkt i bankenes passiva slik de er oppgitt i bankenes balanser i årsrapportene for 2013. Jeg har omarbeidet passiva-siden til hver banks balanse og satt opp en forenklet passiva-side av balansen, jamfør tabell 5 nedenfor. Denne forenklete passiva-siden består av poster som kan bære tap under direktivet, samt en samlepost for forpliktelsene som er unntatt fra bail-in i modellen.

Tabell 5 - Forenklet passiva-side av balansen

Passiva (gjeld og egenkapital)
Egenkapital
Fondsobligasjoner
Ansvarlige lån
Verdipapirgjeld
Andre forpliktelser/annen gjeld

6.3.1 Forutsetninger og forenklinger

I modellen har jeg foretatt en rekke forutsetninger og forenklinger. Modellen baserer seg på at en bank går over ende fra en dag til en annen. Det er en urealistisk forutsetning da det oftest tar noe lenger tid og banken vil gjennomføre risikoreduserende tiltak. Markedet vil fange opp svakheter, banker i problemer blir eksponert i mediebildet, investorer trekker tilbake sine

penger og banken vil slite med å få refinansiert gjelden sin og vil ikke få hjelp av andre banker til finansiering.

Gjeld til kredittinstitusjoner og innskudd fra store bedrifter er i utgangspunktet «bail-inable» i samme transje som verdipapirgjeld. I modellen har jeg derimot forutsatt at disse postene er unntatt fra bail-in. Begrunnelsen for dette er at kredittinstitusjoner og store bedrifter sannsynligvis vil trekke tilbake sine innskudd dersom de mistenker at en bank har problemer slik at de unngår å bli skrevet ned for å dekke tap i banken. Innskudd fra små- og mellomstore bedrifter (SMB), innskudd fra personmarkedet (PM) over 2 millioner og innskudd PM under 2 millioner kan også bli skrevet ned for å dekke tap, men med prioritet foran all usikret gjeld og egenkapital. I modellen tar jeg ikke hensyn til dette, men plasserer disse innskuddene som unntatt fra bail-in. Begrunnelsen er at BRRD forsøker å skjerme disse innskuddene fra en bail-in for å hindre at publikums tillit til banknæringen forsvinner. I tillegg kan ikke disse innskyterne lastes for bankenes risikotaking.

I modellen har jeg unntatt derivater fra bail-in da det er utenfor denne oppgavens omfang å vurdere derivatposisjonene til samtlige banker i Norge. I utgangspunktet skal derivater kalkuleres netto og gjøres opp med motpart før de er «bail-inable». Forpliktelser fra derivater knyttet til clearing houses er unntatt fra bail-in.

Passivasiden er forenklet ved å summere postene gjeld til kredittinstitusjoner, innskudd fra kunder, finansielle derivater og annen gjeld til en egen post kalt «andre forpliktelser/annen gjeld». Egenkapital, fondsobligasjoner, ansvarlige lån (evigvarende og tidsbegrensede) og verdipapirgjeld er postene som kan bære tap og konverteres til egenkapital for å rekapitalisere banken slik min modell er satt opp. I modellen tar jeg ikke hensyn til kriteriet BRRD stiller om at kreditorene ikke skal komme verre ut enn hva de ville gjort under en normal likvidering av banken. Dette er utenfor oppgavens omfang å vurdere og vanskelig å vurdere i praksis.

Reglene for når krisehåndteringsmyndigheten kan tre inn er til dels harde terskelverdier og dels basert på en skjønnsmessig vurdering. I modellen forutsetter jeg at en bank blir satt under krisehåndtering hvis den bryter med kapitalkravet til fortsatt autorisasjon slik at den ikke lenger har konsesjon til å drive bankvirksomhet. Dette er beskrevet nærmere under punkt 7.1.

Modellen tar kun for seg bail-in-verktøyet fra BRRD i norske banker. Videre forutsetter jeg at en krisehåndtering av bankene foretas med en målsetning om å sikre fortsatt drift av banken («going concern» på engelsk). Det betyr at banken først og fremst skal dekke tapene som

oppstår ved å tære på egenkapitalen og nedskrivning av usikret gjeld. Videre betyr det at banken skal rekapitaliseres slik at den har nok kapital til å drive videre etter krisehåndteringen. Fortsatt drift av banken er å foretrekke fremfor en avvikling. Avvikling av banken kan i større grad føre til smitteeffekter til andre banker og ustabilitet i det finansielle systemet, til tross for at avviklingen foretas i løpet av en veldig kort tidsperiode. De andre foreslåtte verktøyene fra BRRD, slik som salg av deler av banken til kommersielle aktører, overføring av hele eller deler av banken til egne forvaltningsforetak og overføring av hele eller deler av banken til en brobank, tas ikke hensyn til i denne oppgaven. Det er bail-in-verktøyet som er mest sentralt i BRRD ettersom det gir myndighetene mulighet til å påføre egenkapitalinvestorer og kreditorer tap under en krisehåndtering. En krisehåndtering vil sannsynligvis kombinere bail-in-verktøyet med en eller flere av de verktøyene nevnt ovenfor.

6.3.2 Gangen i beregningene

Det oppstår tap i to steg og gangen i beregningene er som følger: Først oppstår et tap slik at banken bryter terkselen for myndighetsbasert inngripen og banken blir satt under krisehåndtering. Dette tapet er av ulik størrelse for hver enkelt bank (se tabell 6 i kapittel 7.1). Tapet dekkes av bankens kjernekapital. Balansen justeres tilsvarende det tapet som har oppstått, og er utgangspunktet for neste steg. Her forutsetter jeg at det oppstår tap på henholdsvis 8 eller 20 prosent av den justerte balansen. For å dekke tapet skrives egenkapitalen, fondsobligasjonene, ansvarlige lån og verdipapirgjelden ned, i denne rekkefølgen, til hele tapet er dekket. Egenkapitalen nulles ut før fondsobligasjonene tar tap. Fondsobligasjonene nulles ut før ansvarlige lån tar tap. Ansvarlige lån nulles ut før verdipapirgjelden tar tap. Deretter rekapitaliseres banken, men på ulike måter avhengig av hvilket scenario som analyseres. Jeg har forutsatt at en rekapitalisering av banken skal oppnå en egenkapitalandel på 5 prosent av balansen (etter justering for alle tap) og at det vil være tilstrekkelig til å kunne drive videre.

6.4 Scenarioene

Analysen tar utgangspunkt i tre ulike scenarioer og disse er beskrevet nedenfor. Forskjellen mellom scenarioene handler om størrelsen på tapet og hvordan bankene rekapitaliseres. Det er to mulige rekapitaliseringer av en bank, intern eller ekstern rekapitalisering. Intern rekapitalisering vil si at bankens kreditorer konverterer sine krav til egenkapital. Ekstern rekapitalisering vil si at det skytes inn ny egenkapital utenfra, for eksempel via staten eller et

fond. Det er av stor betydning for bankens kreditorer hvorvidt det foretas en intern eller ekstern rekapitalisering.

6.4.1 Scenario 1

Mitt første scenario baserer seg på at det oppstår et tap på 8 prosent etter at den respektive bank er satt under krisehåndtering. Bakgrunnen for at tapet er satt til 8 prosent er todelt. For det første er det et krav fra direktivet at bankens eiere og kreditorer skal minimum nedskrive 8 prosent av forvaltningskapitalen før banken kan få støtte fra krisefondet, eller under ekstrem systemrisiko fra myndighetene. For det andre viser tidligere bankkriser at tap i denne størrelsen ikke er urealistisk. Under bankkrisen i Norge på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet observerte man bokførte tap i denne størrelsen. I 1991 var bokførte tap for forretningsbankene omtrent 7 prosent av forvaltningskapitalen (Finanstilsynet, 2012). Under finanskrisen opplevde amerikanske banker i gjennomsnitt tap på 7 prosent av forvaltningskapitalen (Finanskriseutvalget, 2011).

Krisehåndteringsmyndigheten vil foreta en nedskrivning av egenkapital, fondsobligasjoner, ansvarlige lån og verdipapirgjeld for å dekke tapet som oppstår. Jeg forutsetter at det foretas en ekstern rekapitalisering av bankene gjennom det nasjonale krisefondet. Fondet kommer inn med midler tilsvarende 5 prosent av bankens balanse, etter tapet er dekket, for å rekapitalisere banken. Etter rekapitaliseringen vil banken ha en egenkapitalandel på 5 prosent, hvilket bør være tilstrekkelig for å drive banken videre.

6.4.2 Scenario 2

Mitt andre scenario er likt scenario 1 bortsett fra at det baserer seg på at det oppstår et tap på 20 prosent og ikke 8 prosent. Tapet er satt til 20 prosent for å illustrere virkninger av en ekstrem krise. For eksempel hadde Lehman Brothers forvaltningskapital på \$691 milliarder per 31.12.2007 og bobestyreren i konkursboet til Lehman Brothers satte tapet til \$130 milliarder (Business Insider, 2010). Det vil si at Lehman Brothers tapte omtrent 19 prosent av forvaltningskapitalen.

Etter tapet er dekket foretas det en ekstern rekapitalisering av banken slik som i scenario 1.

6.4.3 Scenario 3

I mitt tredje scenario oppstår det et tap på 8 prosent etter at den respektive bank er satt under krisehåndtering. Egenkapital, fondsobligasjoner, ansvarlige lån og verdipapirgjeld blir skrevet ned for å dekke tapet som oppstår. I tillegg vil deler av verdipapirgjelden bli konvertert til egenkapital gjennom en intern rekapitalisering av banken. Bankene konverterer verdipapirgjeld til egenkapital frem til den oppnår en egenkapitalandel på 5 prosent. I dette scenarioet vil ikke bankene få noen form for hjelp av krisefondet. Investorer av bankens verdipapirgjeld står da ovenfor en nedskrivning av deler av verdipapirgjelden og konvertering av deler av verdipapirgjelden til egenkapital. Etter å ha dekket tapene vil investorer av senior obligasjonsgjeld sitte igjen med en andel verdipapirgjeld og en andel egenkapital i banken. I dette scenarioet forutsetter jeg at en krone i verdipapirgjeld konverteres til en krone i egenkapital.

6.5 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet sier noe om påliteligheten til de data som brukes i undersøkelsen. De kvantitative dataene mine er i hovedsak bankenes årsrapporter. Disse er godkjent av revisor og skal være pålitelige med tanke på å vise bankens finansielle situasjon. Bearbeiding av disse dataene er foretatt i en enkel modell utarbeidet av meg og følger kjerneprinsippene for bail-in slik de foreligger fra EU-rådets utkast (Council of the European Union, 2013). Modellen bærer preg av å være enkel. De kvalitative dataene er i stor grad hentet fra tekster publisert av myndigheter og akademisk litteratur. Jeg ser på artiklene som pålitelige.

I følge Halvorsen (2003) er validitet et uttrykk for relevansen til datamaterialet. Validiteten reflekterer i hvilken grad forskerens funn er relevant for å besvare problemstillingen. Modellen min baserer seg på en del forutsetninger. Resultatet av analysen kan derfor ses på som en pekepinn, men ikke nødvendigvis et fasitsvar på hvordan BRRD påvirker norske bankers senior obligasjonsgjeld, finansieringsstruktur og næringen samlet sett. Innsamlet informasjon som ikke bidrar til å belyse problemstillingen vil bli utelatt i analysen. Resultater fra analysen bør tolkes som en indikasjon på mulige utfall, og ikke endelige svar.

7. Analyse

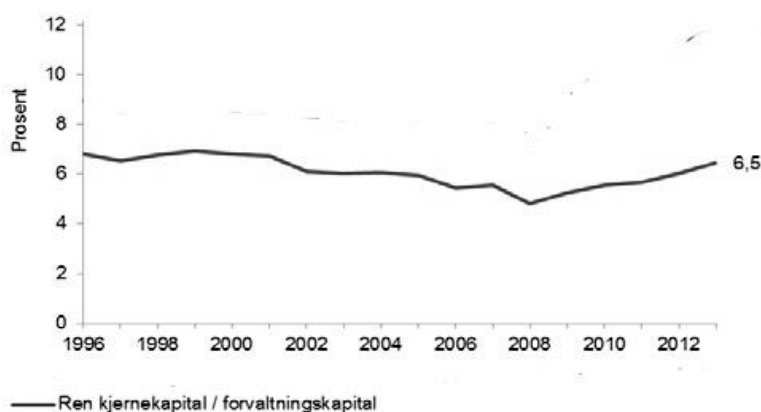
I denne delen av utredningen vil jeg først diskutere hva som skal til for at norske banker blir satt under krisehåndtering av myndighetene. Deretter ser jeg på hvordan norske banker i dag er rustet for en krisehåndtering ved bruk av bail-in-verktøyet fra BRRD i tre ulike scenarioer. Jeg drøfter konsekvensene av direktivet for bankenes vanligste finansieringskilder. Videre diskuterer jeg hvilke konsekvenser direktivet kan ha på den norske banknæringen, og i tillegg ser jeg på utfordringer direktivet fører med seg og kritikk av direktivet. Til slutt ser jeg på markedets reaksjon på direktivet.

7.1 Hvordan er norske banker i dag rustet for en krisehåndtering fra myndighetene?

I termen «i dag» legger jeg til grunn bankenes situasjonen per 31.12.2013. Bakgrunnen for dette er at mitt tallmateriale baserer seg på data fra bankenes årsrapporter for 2013 som jeg har hentet inn. For å besvare dette spørsmålet vil jeg først vise mengden av bankenes uvektede kjernekapitalandel som må gå tapt før bankene bryter med terskelverdien for myndighetsbasert inngripen og blir satt under krisehåndtering.

Innføringen av Basel III har stilt strengere krav til bankenes soliditet og likviditet. De siste årene har en sett klare tegn på bankenes arbeid med å øke soliditeten gjennom høyere inntjeningsmarginer og mer tilbakeholdt overskudd, mindre utbytte, emisjoner og utstedelser av fondsobligasjoner. Disse tiltakene har generelt sett økt bankenes uvektede kjernekapitalandel, og det har vært en jevn økning siden bunnivået på 5 prosent under finanskrisen slik figur 6 viser. Det er verdt å merke seg at figuren baserer seg på konsoliderte tall for norske banker og boligkredittforetak, og ikke på morbanktall og er kun ment som en illustrasjon av utviklingen i uvektet kjernekapitalandel. Av den grunn er verdiene lavere i figuren nedenfor enn hva de er for morbanktall.

Figur 6 - Uvektet kjernekapital i norske banker/bankkonsern

Kilde: Finanstilsynet (2014a)

På morbanknivå er sparebankenes uvektet kjernekapitalandel i gjennomsnitt 11,1 prosent, og forretningsbankenes gjennomsnittet er 10,3 prosent. I banksammenheng er dette relativt høye nivåer sammenlignet med historiske nivåer.

I modellen min er terskelverdien for myndighetsbasert inngripen basert på bankenes uvektede kjernekapitaldekning. Basel III-reglene opererer med et uvektet kjernekapitalkrav på 3 prosent, mens det i USA er forslag om 5 prosent. Jeg tar en forutsetning om at kravet i Norge blir 4 prosent. Norske myndigheter er ikke fremmede for å ha strengere krav enn andre land, og denne forutsetningen er i tråd med det. For at banken skal sitte igjen med en uvektet kjernekapitalandel på 4 prosent må banken tape andelen vist i tabell 6 nedenfor. En fullstendig oversikt for hver enkelt bank ligger under appendiks 1.

Tabell 6 - Prosent av kjernekapitalen som må gå tapt for å bli satt under krisehåndtering

Prosent uvektet kjernekap. tapt	Gjennomsnitt	Høyeste	Laveste
Forretningsbanker	6,3 %	10,6 %	3,5 %
Store sparebanker	5,9 %	9,3 %	2,5 %
Mellomstore sparebanker	6,6 %	9,7 %	4,5 %
Små sparebanker	7,4 %	12,2 %	2,8 %

For sparebankene vil mellom 12,2 prosent (Voss Sparebank) og 2,5 prosent (DNB) av uvektet kjernekapital gå tapt. Norges desidert viktigste bank, DNB, er den banken som har lavest buffer uvektet kjernekapitalandel før de bryter med kapitalkravet og det foretas en myndighetsbasert inngripen. Vi observerer at små sparebanker i snitt har størst buffer. I gjennomsnitt må

sparebankene totalt tape 7,1 prosent for å bli satt under krisehåndtering, mens tilsvarende tall for forretningsbankene er 6,3 prosent. I utgangspunktet er dette relativt gode resultater for norsk banknæring. Bufferen før en bank blir satt under krisehåndtering er høy og det vil i seg selv redusere sannsynligheten for at ansvarlige lån og investorer av senior obligasjonsgjeld må dekke tap.

Deler av bankenes uvektede kjernekapital kan for eksempel gå tapt dersom det oppstår tap i bankenes utlån til bedriftsmarkedet (BM). For å vise effektene av store tap i bedriftsmarkedet benytter jeg forventet tap hentet fra Moody's verre-enn-ventet-scenario, som vises i figur 7 nedenfor. Moody's scenario er basert på erfaringer fra tidligere kriser. PD (probability of default) står for misligholdssannsynlighet, altså et estimat på sannsynligheten for at banken ikke er i stand til å betale sin gjeld ved forfall. LGD (loss given default) står for tap ved mislighold. EL (expected loss) står for forventet tap og er summen av misligholdssannsynligheten multiplisert med tap ved mislighold.

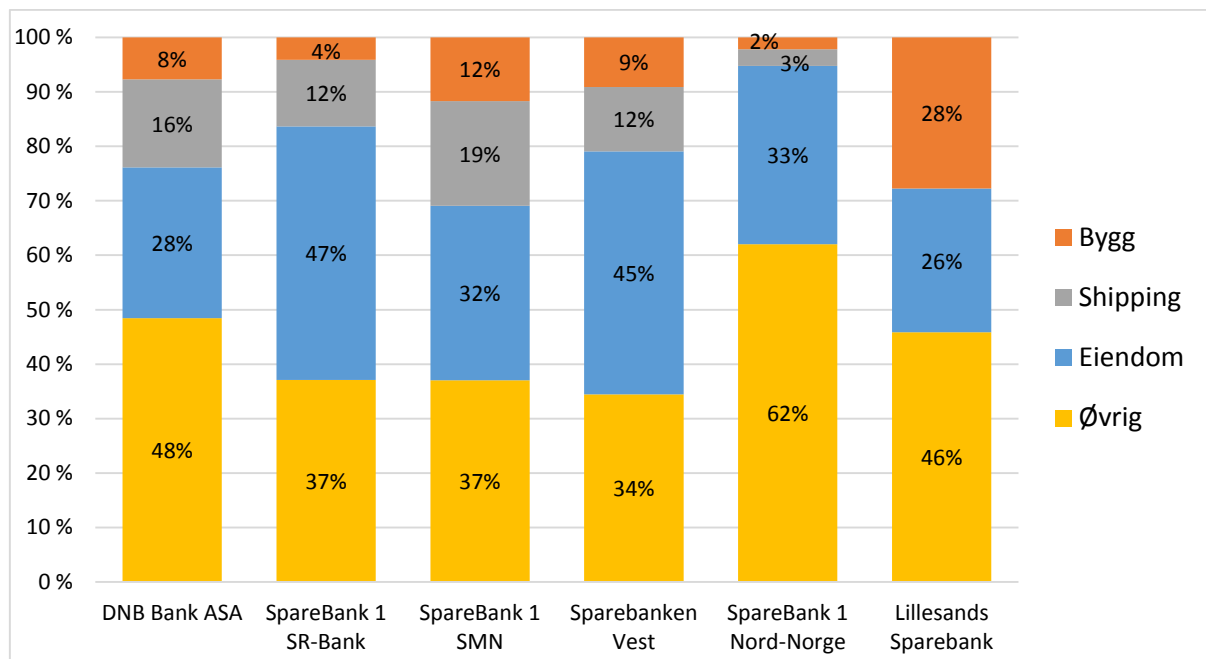
Figur 7 - Moody's verre-enn-ventet-scenario

Forutsetninger BM	Verre-enn-ventet scenario		
	PD	EL	LGD
Eiendom	16 %	10 %	62,5 %
Byggebransjen	30 %	18 %	60,0 %
Shipping	25 %	15 %	60,0 %
Andre BM-lån	9 %	5 %	55,5 %

Kilde: Moody's (2009)

Jeg ser kun på de fem største sparebankene målt etter forvaltningskapital, samt en tilfeldig valgt liten sparebank. Jeg har delt de utvalgte bankenes BM-utlån inn i gruppene bygg, shipping, eiendom og en samlegruppe for de øvrige BM-utlånene kalt «Øvrig». Bankenes fordeling av BM-utlån vises i figur 8 nedenfor. Informasjon om bankenes fordeling av BM-utlån på ulike bransjer er hentet fra de respektive årsrapportene.

Figur 8 - Fordeling av BM-utlån på utvalgte bransjer

Hensikten med dette er å illustrere at bankenes BM-utlån er ulikt fordelt mellom de ulike bransjene og at dette kan gi utslag i tapene som oppstår. Videre er det interessant å se hvor store utslag store problemer i BM-utlånene kan gi bankene. Siden de forventede tapene er størst i byggebransjen og shipping, vil banker med en stor andel utlån til nevnte bransjer tape mer enn banker med en stor andel utlån til eiendom og øvrige bransjer. Resultatene vises i tabell 7 nedenfor.

Tabell 7 - Innvirkningen av tap i BM-markedet på uvektet kjernekapitalandel

	DNB Bank ASA	SpareBank 1 SR-Bank	SpareBank 1 SMN	Sparebanken Vest	SpareBank 1 Nord-Norge	Lillesands Sparebank
Tap i prosent av forvaltningskapitalen	2,7 %	3,2 %	3,5 %	2,7 %	2,1 %	1,8 %
Tap i prosent av BM-utlån	9,0 %	9,1 %	10,0 %	9,6 %	7,2 %	9,9 %
Uvektet kjernekapital-buffer	2,5 %	5,4 %	5,9 %	5,6 %	6,1 %	7,4 %
Buffer før myndighetsbasert inngripen etter tapene (ikke hensyntatt red. forv.kap)	-0,2 %	2,2 %	2,3 %	2,9 %	4,1 %	5,6 %

I Moody's scenario vil bankene oppleve samlede tap på mellom 7,2 og 10 prosent av BM-lånene. Det tilsvarer tap på mellom 1,8 og 3,5 prosent av forvaltningskapitalen. Jeg antar videre at disse tapene vil dekkes av bankenes kjernekapital. Etter at tapene er dekket sitter jeg igjen med posten «buffer før non-viability», som kan ses på som et anslag på hvor langt unna en krisehåndtering bankene er. DNB opplever i dette eksempelet at de vil bryte med terskelverdien for myndighetsbasert inngripen etter at tapene er dekket. Det vil si at de vil bli satt under

krisehåndtering fra myndighetene, slik jeg har forutsatt det i denne oppgaven. De resterende bankene har fortsatt nok kapital igjen til å unngå en krisehåndtering, men bufferen før «non-viability» er redusert relativt mye. Sparebanken Nord-Norge har en veldig liten andel av BM-utlånene sine til bransjene med høyest forventede tap. Dette gir naturlig nok banken et relativt lavt tap som andel av BM-utlånene.

Dette enkle eksempelet illustrerer også viktigheten av å vurdere bankenes utlån, og spesielt vurdere til hvilke bransjer bankene låner ut. Dersom en bank har en høy andel av sine utlån til bransjer med historisk høye forventede tapsrater bør dette også gi utslag i vurdningen av bankens totale risikobilde og dermed i prisingen av finansiering.

7.1.1 Resultater krisehåndtering av norske banker

Banker under krisehåndtering vil som sagt ha en uvektet kjernekapitalandel på 4 prosent i modellen min. I tillegg vil banken ha en andel ansvarlige lån og verdipapirgjeld som er «bail-inable». Andelen ansvarlig kapital er relativt liten for samtlige banker og all ansvarlig kapital vil gå tapt i samtlige banker dersom banken under krisehåndtering opplever tap på 8 eller 20 prosent. Verdipapirgjelden er neste passivaklasse i tapsrekkefølgen og resultatene fra modellen fokuserer derfor på virkningen for verdipapirgjelden. I scenario 1 og 2 vil resultatene bli gjengitt som en «recoveryandel», altså hvor stor andel av verdipapirgjelden investor sitter igjen med etter en nedskrivning av gjelden. I scenario 3 vil deler av verdipapirgjelden bli nedskrevet og konvertert til egenkapital. Det er derfor hensiktsmessig å se på hvor stor andel verdipapirgjeld, andel egenkapital (EK) og andel tap investor sitter igjen med. Resultatene blir gjengitt i en slik tredeling.

Det er 5 forretningsbanker og 9 små sparebanker som ikke har utstedt verdipapirgjeld. I appendiks 2 ligger en oversikt over disse bankene.

Resultater scenario 1

Som tidligere nevnt vil scenario 1 ta for seg en bail-in for å dekke tapet på 8 prosent som oppstår. Det foretas en ekstern rekapitalisering av bankene ved at krisefondet skyter inn ny egenkapital tilsvarende 5 prosent av forvaltningskapitalen etter justering for alle tap. Fullstendig oversikt over resultatene for hver enkelt bank finnes under appendiks 3.

Resultatene fra scenario 1 er gjengitt i tabell 8 nedenfor.

 Tabell 8 - Recoveryandel ved 8 prosent tap

Recoveryandel 8% tap	Gjennomsnitt	Høyeste	Laveste
Forretningsbanker	51 %	97 %	0 %
Store sparebanker	88 %	94 %	83 %
Mellomstore sparebanker	83 %	95 %	0 %
Små sparebanker	58 %	91 %	0 %

Vi observerer at samtlige banker vil oppleve at all ansvarlig kapital går tapt og at noe av verdipapirgjelden blir skrevet ned. Det er store forskjeller på recoveryandelen mellom gruppene. Store sparebanker peker seg ut med høyest gjennomsnittlig recoveryandel på 88 prosent. I denne gruppen har Sparebanken Møre lavest recoveryandel 83 prosent, hvilket er høyt sammenlignet med de andre gruppene. At store sparebanker håndterer en bail-in best henger sammen med at disse bankene ofte har en høyere andel finansiering ved hjelp av ansvarlige lån og verdipapirgjeld. Ansvarlige lån fungerer som en buffer før verdipapirgjelden tar tap slik at jo mer ansvarlige lån en bank har, jo mindre blir tapet for verdipapirgjelden. En høy andel finansiering ved hjelp av verdipapirgjeld vil også redusere den prosentvise andelen av verdipapirgjelden som blir skrevet ned.

Mellomstore sparebanker klarer seg også bra med en recoveryandel på 83 prosent. Blant disse bankene er det kun Jernbanepersonalets Sparebank som ikke har nok verdipapirgjeld til å håndtere tapet. Forretningsbankene opplever lavest gjennomsnittlig recoveryandel. Resultatene for denne gruppen er preget av at de to største bankene, Nordea og Santander, har veldig lav andel verdipapirgjeld, og høy andel gjeld til kredittinstitusjoner som er unntatt fra bail-in i modellen. Døtre av utenlandske banker har fordelene av at morbanken kan finansiere seg relativt billig og overføre kapital til datterbanken gjennom innskudd (som da vil fremgå som gjeld til kredittinstitusjoner på datterbankens balanse).

Små sparebanker gjør det også relativt dårlig. I snitt har denne gruppen recoveryandel på 58 prosent. De små bankene er tradisjonelt finansiert med egenkapital og innskudd fra kunder, og i liten grad med usikret gjeld, og er dermed mer sårbare for bail-in. På en annen side har de små sparebankene den høyeste bufferen uvektet kjernekapitalandel før de blir satt under krisehåndtering fra myndighetene, og dermed lavest sannsynlighet for at usikret gjeld blir skrevet ned.

Blant bankene som har utstedt verdipapirgjeld observerer vi at flere ikke har nok verdipapirgjeld til å dekke tapet. Nordea, Jernbanepersonalets Sparebank, Eidsberg Sparebank og Valle Sparebank har ikke nok verdipapirgjeld til å dekke tapet.

Siden direktivet krever at banker skal kunne gjennomføre en bail-in tilsvarende 8 prosent av forpliktelsene før de kan få noen form for assistanse fra krisefondet, bør alle banker i fremtiden kunne håndtere dette scenarioet. Oppsummert klarer bankene tapet på 8 prosent relativt bra, hvilket er oppløftende med tanke på at direktivet ikke er implementert enda. Forretningsbanker og små sparebanker har forbedringsområder, mens store- og mellomstore sparebanker opplever gode recoveryandeler for investorer av verdipapirgjelden.

Resultater scenario 2

For å illustrere konsekvensene av en ekstrem krise ser jeg på et tap på 20 prosent i stedet for 8 prosent. Bildet blir da relativt dramatisk for investorer av verdipapirgjeld. Resultatene er gjengitt i tabell 9 nedenfor og en fullstendig oversikt over for hver enkelt bank ligger under appendiks 3.

Tabell 9 - Recoveryandel ved 20 prosent tap

Recoveryandel 20% tap	Gjennomsnitt	Høyeste	Laveste
Forretningsbanker	18 %	69 %	0 %
Store sparebanker	36 %	60 %	0 %
Mellomstore sparebanker	34 %	60 %	0 %
Små sparebanker	10 %	47 %	0 %

Sammenligner vi resultatene fra tabell 9 med resultatene fra tabell 8 ser vi en kraftig reduksjon i recoveryandelen for samtlige banker. Store sparebanker er fortsatt best med recoveryandel på 36 prosent, tett etterfulgt av mellomstore sparebanker på 34 prosent. Dette henger sammen med at disse bankene har relativt stor andel «bail-inable» gjeld sammenlignet med de mindre bankene, som tidligere nevnt. Små sparebanker taper nesten all verdipapirgjeld. I gjennomsnitt opplever de recoveryandel på kun 10 prosent. De mindre bankene er tradisjonelt finansiert med egenkapital og innskudd fra kunder, og er dermed mer sårbare for bail-in.

Modellen viser at det blant alle gruppene finnes banker som taper all verdipapirgjeld og som ikke har nok verdipapirgjeld til å dekke hele tapet. Oversikt for hver gruppe er gjengitt i tabell 10 nedenfor.

Tabell 10 - Banker uten nok utstedt verdipapirgjeld å dekke 20 prosent tap

Ved 20% tap	Antall	Prosent
Forretningsbanker	5	31 %
Store sparebanker	1	10 %
Mellomstore sparebanker	3	11 %
Små sparebanker	36	51 %
Sum alle banker	45	36 %

Av tabellen ser vi at det er hele 40 sparebanker og 5 forretningsbanker som har utstedt verdipapirgjeld, men som ikke har nok verdipapirgjeld til å dekke tapene. Majoriteten av disse bankene er små sparebanker. Blant de små sparebankene er det hele 51 prosent (36 banker) som ikke har nok verdipapirgjeld. I sum vil det vil si at 36 prosent av bankene som har utstedt verdipapirgjeld ikke kan dekke tapene med ansvarlig kapital og verdipapirgjeld. I en slik situasjon vil innskudd fra små- og mellomstore bedrifter bli skrevet ned for å dekke det resterende tapet. Hvis ikke det er nok til å dekke tapet vil innskudd fra personmarkedet over 2 millioner bli skrevet ned for å dekke resterende tap. Til slutt vil innskudd fra personmarkedet under 2 millioner kroner bli skrevet ned for å dekke det resterende tapet. Disse innskuddene er sikret gjennom Bankenes sikringsfond, og kundene vil få tilbakebetalt sine midler umiddelbart. I en slik situasjon er det Bankenes sikringsfond som dekker nedskrivningen og kundene skal ikke bli belastet. Direktivet ønsker i den grad det er mulig å skjerme innskudd fra SMB og PM fra bail-in ved at de ligger sist på tapsrekkefølgen. Et scenario der disse innskuddene blir brukt i en bail-in kan ha alvorlige konsekvenser for tilliten publikum har til bankene.

I sum har 48 prosent av bankene enten ikke verdipapirgjeld eller nok verdipapirgjeld til å håndtere et tap på 20 prosent. Det må understrekes at et tap på 20 prosent av forvaltningskapitalen kommer i tillegg til tapet som oppstår for at banken skal bryte med terskelverdien for myndighetsbasert inngripen. Dette tapet var i gjennomsnitt 7,1 prosent for sparebankene og 6,3 prosent for forretningsbankene. For en gjennomsnittlig sparebank vil det i sum bli et tap på omtrent 26 prosent av den opprinnelige forvaltningskapitalen. Et tap i denne størrelsesordenen er eksepsjonelt og lite sannsynlig. Til sammenligning tapte Lehman Brothers som tidligere nevnt omtrent 19 prosent av forvaltningskapitalen under finanskrisen. Likevel er det interessant å se hvordan et tap på denne størrelsen vil virke på bankene. Bankene som håndterer en slik situasjon peker seg ut som langt mer interessante investeringsobjekter for gjeldsinvestorer som ønsker å unngå store tap selv i eksepsjonelle scenarioer.

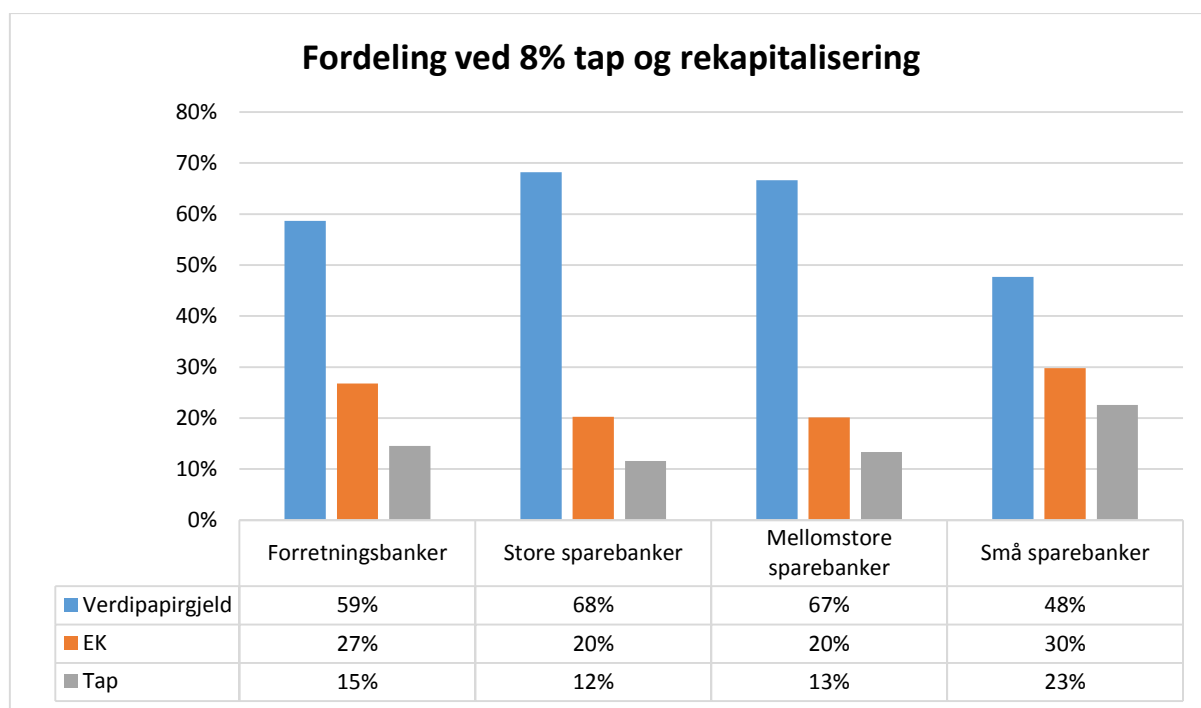
Oppsummert håndterer bankene tapet på 20 prosent relativt dårlig.

Resultater scenario 3

Som tidligere nevnt vil scenario 3 ta for seg bail-in for å dekke tapet på 8 prosent og en intern rekapitalisering av banken ved at verdipapirgjeld konverteres til egenkapital.

Resultatene fra scenario 3 er gjengitt i figur 9 nedenfor, og en fullstendig oversikt for hver enkelt bank ligger under appendiks 4. Bankene uten nok «bail-inable» gjeld til å både absorbere tapet og gjennomføre intern rekapitalisering er utelatt fra figuren. Figuren bærer derfor preg av at det kun er de «beste» bankene igjen i hver gruppe.

Figur 9 - Fordeling av verdipapirgjelden ved 8 prosent tap og rekapitalisering

Som i scenario 1 kan vi observere at samtlige banker taper all ansvarlig kapital, og at verdipapirgjelden blir skrevet ned. I tillegg foretas det intern rekapitalisering av banken som reduserer andelen resterende verdipapirgjeld til fordel for egenkapital. Av figuren ser vi hvordan verdipapirgjelden blir fordelt på henholdsvis resterende verdipapirgjeld, egenkapital og tap etter gjennomført bail-in. Nok en gang er det store- og mellomstore sparebanker som håndterer scenarioet best. Investorer av verdipapirgjelden taper i disse bankene 12 til 13 prosent, men de sitter igjen med 20 prosent i egenkapital i banken og 67 til 68 prosent i resterende verdipapirgjeld. Sparebanken Øst klarer seg best av samtlige banker med 82 prosent

verdipapirgjeld igjen, 14 prosent egenkapital og kun 5 prosent tap. Blant bankene med nok verdipapirgjeld, varierer gjestående andel verdipapirgjeld mellom 2 og 82 prosent ved et tap på 8 prosent. Andelen egenkapital varierer mellom 13 og 55 prosent ved et tap på 8 prosent.

Tabell 11 - Banker uten nok «bail-inable» gjeld ved scenario 3

Ved 8% tap & rekapitalisering	Antall	Prosent
Forretningsbanker	7	44 %
Store sparebanker	0	0 %
Mellomstore sparebanker	1	4 %
Små sparebanker	26	37 %
Sum alle banker	34	27 %

Av tabell 11 ovenfor kan vi se at 27 av sparebankene (1 mellomstor og 26 små) og 7 av forretningsbankene enten ikke har verdipapirgjeld, eller har ikke nok verdipapirgjeld til å både dekke tapet og rekapitalisere banken opp til en egenkapitalandel på 5 prosent. Dette tilsvarer omtrent 27 prosent av bankene i analysen. Det er verdt å merke seg at alle de store sparebankene har nok «bail-inable» gjeld til å dekke tapene og rekapitalisere banken. Det samme gjelder mellomstore sparebanker, med unntak av én, Jernbanepersonalets Sparebank. Det er i hovedsak små sparebanker og forretningsbanker som vil slite med dette scenarioet, av samme grunner som jeg nevnte under scenario 1. En del av disse bankene vil ikke være i stand til å håndtere en slik situasjon uten at det går utover innskudd fra SMB og PM. Disse bankene bør gjøre tilpasninger i tiden fremover slik at de kan håndtere et slik scenario.

I etterkant av en bail-in og rekapitalisering skal en bank presumptivt være solvent og i «god form». Egenkapitalen i banken skal da være verdt «pålydende». For investorer av verdipapirgjeld vil da en krone verdipapirgjeld være verdt en krone i egenkapital etter konvertering.

Oppsummert ser vi at bankene håndterer et tap på 8 prosent og intern rekapitalisering med varierende grad av suksess. Store- og mellomstore sparebanker håndterer scenarioet veldig bra, mens forretningsbanker og små sparebanker håndterer det dårlig.

7.2 Konsekvenser for finansieringsstrukturen i norske banker

Som tidligere nevnt innføres BRRD fra 1. januar 2015 for alle EU- og EØS-land. Bail-in-verktøyet innføres først 1. januar 2016. Landene står fritt til å innføre BRRD og bail-in tidligere

enn dette. Jeg vil nå diskutere hvilke konsekvenser BRRD og bail-in kan ha på finansieringsstrukturen i norske banker. Jeg starter med en drøftelse rundt minstekravet til «bail-inable» kapital, MREL, deretter vil jeg drøfte direktivets konsekvenser for de mest vanlige finansieringskildene i norske banker.

7.2.1 Minimum Required Eligible Liabilities (MREL)

Av beregningene kom det frem at hele 48 prosent av norske banker enten ikke har verdipapirgjeld eller ikke har nok verdipapirgjeld til å håndtere et tap på 20 prosent under scenario 2. BRRD krever at bankene skal ha en viss mengde kapital som er tilgjengelig for bail-in fra det tidspunktet krisehåndteringsmyndigheten trer inn, kalt MREL (Minimum Required Eligible Liabilities). Størrelsen på MREL vil variere fra bank til bank og vil basere seg på en skjønnsmessig vurdering fra tilsynsmyndigheten der blant annet bankens systemviktighet, risikoprofil, størrelse og kompleksitet vurderes. BRRD stiller krav til at minst 8 prosent av bankens passiva skrives ned eller konverteres til egenkapital ved en krisehåndtering, før en tar i bruk andre tiltak. Det vil derfor være rimelig å anta at minstekravet til MREL blir minst 8 prosent av bankens passiva for alle banker, fra det tidspunktet en bank blir satt under krisehåndtering. Det innebærer at kun deler av kjernekapitalen vil telle med under MREL. Med det som utgangspunkt er det i dag 12 sparebanker og 6 forretningsbanker som ikke oppfyller kravet i modellen min, se appendiks 5. MREL kan bestå av egenkapital, fondsobligasjoner, ansvarlige lån, verdipapirgjeld, betinget kapital og andre former for usikret kapital som ikke eksplisitt er unntatt fra bail-in.

BRRD presiserer at innskudd fra store bedrifter og gjeld til kredittinstitusjoner skal kunne skrives ned og/eller konverteres til egenkapital på lik linje som verdipapirgjeld under en krisehåndtering. For å unngå en nedskrivning eller konvertering kan det, som tidligere nevnt, tenkes at store bedrifter og kredittinstitusjoner trekker ut sine innskudd dersom de opplever at en bank har problemer. Ved beregning av MREL bør bankene etter min mening se bort i fra innskudd fra store bedrifter og gjeld til kredittinstitusjoner. Dersom en bank inkluderer innskudd fra store bedrifter og gjeld til kredittinstitusjoner i sine beregning av MREL kan de oppleve at MREL-andelen plutselig faller under minstekravet i perioder hvor banken har problemer og således ikke være i stand til å gjennomføre en bail-in på minst 8 prosent av forvaltningskapitalen uten at innskudd fra små- og mellomstore bedrifter og innskudd fra personmarkedet over 2 millioner benyttes.

BRRD presiserer at MREL skal beregnes som en andel av totale forpliktelser, altså som andel av forvaltningskapitalen. MREL som andel av forvaltningskapitalen fremfor som andel av risikovektede eiendeler (Risk Weighted Assets – RWA) vil pålegge banker med en stor andel eiendeler med lave risikovekter (typisk mye boliglån til husholdninger) en høyere kostnad da slike banker typisk holder lite ansvarlig kapital relativt til sine totale forpliktelser. Det vil bety at slike banker generelt må holde mer «bail-inable» gjeld for å møte minstekravet til MREL. Det kan argumenteres for at MREL som andel av forvaltningskapitalen i større grad vil beskytte mot ekstreme halerisiko-hendelser enn MREL som andel av RWA. Dessuten kan MREL som andel av forvaltningskapitalen beskytte mot risiko som bankenes interne risikomodeller ikke fanger opp (KPMG, 2012a).

En mulig konsekvens av MREL-kravet er at flere banker kan bli nødt til å utstede mer usikret gjeld for å møte kravet. På den måten kan MREL gi banker insentiv til ikke å holde mer egenkapital. De store og mellomstore norske bankene har stort sett mer enn nok fondsobligasjoner, asnvarlige lån og senior obligasjonsgjeld. Disse ville heller ikke hatt store problemer med å finne investorer ved nye utstedelser. Små banker, og enkelte mellomstore banker, kan oppleve at de i større grad vil bli nødt til å utstede senior obligasjonsgjeld. For disse bankene kan det by på utfordringer. For det første vil investorer av senior obligasjonsgjeld kreve en høyere risikopremie ettersom andelen senior obligasjonsgjeld er lav i utgangspunktet. Det betyr at det prosentvise tapet for investor i en krisehåndtering kan bli relativt høyt dersom mengden senior obligasjonsgjeld er lav i banken. For det andre kan det tenkes at små, og enkelte mellomstore, norske banker ikke har mulighet til å utstede senior obligasjonsgjeld i utenlandsk valuta. De kan dermed være låst til kun det norske obligasjonsmarkedet, hvilket reduserer mengden potensielle investorer.

En annen konsekvens av MREL-kravet kan være at banker tar i bruk en relativt «ny» form for kapital, på engelsk kalt contingent convertible capital, eller «CoCo-bonds». Det er en form for hybridkapital som kan absorbere tap og konverteres til egenkapital etter kriterier fastsatt på forhånd. For eksempel kan denne konvertible gjelden automatisk konverteres til egenkapital hvis banken er i ferd med å bryte med kapitalkravene fra Basel III. Banken vil da foreløpig unngå en krisehåndtering fra myndighetene. Samtidig vil utstedelse av slik konvertibel gjeld virke som en buffer for investorer av verdipapirgjeld og redusere sannsynligheten for at de ta tap. Det er usikkert hvor attraktiv slik kapital i småbanker vil være for investorer.

7.2.2 Egenkapital

Banker har generelt en relativt lav egenkapitalandel sammenlignet med andre virksomheter. I tiden etter finanskrisen har det blitt større fokus på bankenes lave egenkapitalandel. Basel III kom med nye krav til ren kjernekapital, altså egenkapital, med sikte på å bedre bankenes kapitaldekning slik at de er i bedre stand til å håndtere problemer enn tidligere. BRRD stiller ingen nye krav til egenkapitalen, men banker med en høy andel egenkapital vil redusere sannsynligheten for at investorer av usikret gjeld blir påført tap.

BRRD kan føre til at investorer av egenkapital oppnår en lavere avkastning på egenkapitalen enn tidligere. Argumentet for dette er at BRRD og bail-in isolert sett vil føre til en høyere finansieringskostnad for bankene. Dermed blir lønnsomheten redusert, alt annet like, og mindre tilgjengelig overskudd som kan utbetales i utbytte til aksjonærene (KPMG, 2012a).

Det kan samtidig argumenteres for at BRRD og bail-in vil føre til bedre risikostyring i bankene og dermed redusere sannsynligheten for at de havner i store problemer. Isolert sett bør bedre risikostyring av banker redusere nedsiden noe for aksjonærer.

Det kan tenkes at mange av de små sparebankene i Norge vil utstede mer egenkapital i tiden fremover. Begrunnelsen for dette er at de kan slite med å finne kjøpere av senior obligasjonsgjeld. Dette kommenteres nærmere under punktet «Senior obligasjonsgjeld».

I sum er det rimelig å anta at investorer av egenkapital i norske banker kommer noe dårligere ut med direktivet.

7.2.3 Fondsobligasjoner/Ansvarlige lån

BRRD kan føre til økt rente på fondsobligasjoner. Fondsobligasjoner skal være fullt ut tapsabsorberende på lik linje med egenkapital. Fondsobligasjonene har prioritet etter all annen gjeld, men foran egenkapitalen. Investorene av fondsobligasjoner står da ovenfor en høyere risiko og vil kreve kompensasjon for den økte risikoen i form av høyere rente.

Fondsobligasjoner og ansvarlige lån kan bli en mer attraktiv finansieringskilde for norske banker. Disse kapitalformene vil inngå i beregningen av MREL og vil i tillegg gi investorer av senior obligasjonsgjeld en større buffer før de eventuelt blir påført tap. Dette vil redusere sannsynligheten for at senior obligasjonsgjeld må dekke tap og størrelsen på et eventuelt tap. Således kan utstedelse av mer ansvarlige lån isolert sett bidra til en lavere rente på senior obligasjonsgjeld og dermed gjøre det mer attraktivt å utstede for banker.

For de bankene som ikke er innenfor MREL-kravet kan utstedelse av fondsobligasjoner eller ansvarlige lån være en kostnadseffektiv måte å komme innenfor kravet. Ansvarlige lån har prioritet foran fondsobligasjoner og vil dermed være billigere. Det er rimelig å tro at banker vil foretrekke å utstede ansvarlige lån fremfor fondsobligasjoner. I tillegg vil slik kapital telle med i de regulatoriske kapitalkravene under Basel III.

7.2.4 Senior obligasjonsgjeld/Verdipapirgjeld

Etter at direktivet trer i kraft står investorer av senior obligasjonsgjeld ovenfor en ny hverdag. Nasjonale krisehåndteringsmyndigheter kan tvinge frem en nedskrivning av senior obligasjonsgjeld under en krisehåndtering. I tillegg kan de tvinge frem konvertering av gjelden til egenkapital. Først når egenkapitalen, fondsobligasjoner og ansvarlige lån er skrevet ned til null vil senior obligasjonsgjeld skrives ned eller konverteres til egenkapital.

Det nye regelverket gjør at investorer av senior obligasjonsgjeld står ovenfor en reell fare for å bli påført store tap dersom en bank restruktureres eller avvikles. Denne risikoen vil de forsåvidt ha i dag også, da en vanlig likvidering med dagens konkurslovgivning kan føre til store tap for senior obligasjonsgjeld. Likevel er det med dagens konkurslovgivning kun ved en likvidering av banken at de kan påføres tap, og ikke ved en restrukturering med fortsatt drift av banken. En likvidering under BRRD vil for det første foregå i løpet av en veldig kort tidsperiode, for eksempel i løpet av en helg. For det andre presiserer BRRD at usikrede kreditorer skal ta tap. I tillegg er det en reell fare for at usikrede kreditorer må dekke tap i et «going concern». Det er en ny hverdag, spesielt i Norge. Risikoen for senior obligasjonsgjeld er betydelig høyere med det nye direktivet. I teorien skal det bety at investorer av senior obligasjonsgjeld krever en høyere risikopremie fra banken (Danske Capital, 2013).

Soliditetskravene fra Basel III har oppkapitalisert norske banker vesentlig de siste årene. Det vil fortsette i tiden fremover, frem til kravene er dekket. Alt annet likt vil dette gi lavere sannsynlighet for mislighold av obligasjonsgjelden. I tillegg vil økt kapitaldekning fungere som en større buffer før senior obligasjonsgjeld må ta tap i en krisesituasjon. Likviditetskravene fra Basel III tvinger bankene til å holde mer likvide midler og føre en bedre likviditetsstyring. Alt annet likt vil dette redusere sannsynligheten for en likviditetsskvis. Isolert sett vil derfor fra Basel III-reglene føre til mer solide banker og en lavere risikopremie på senior obligasjonsgjeld.

BRRD fører til endringer i hvordan ratingbyråene vurderer senior obligasjonsgjeld. I dag gir Moody's en bank rating basert på sine stand-alone styrke (BFSR-rating) som videre får

oppjustering avhengig av graden av forventet statsstøtte banken får i en krisesituasjon. Med det nye direktivet vil den implisitte statsstøtten forsvinne helt eller bli veldig liten og Moody's vil da redusere «oppheppet» kraftig. Moody's har varslet at de kan oppgradere BFSR-ratingen for å redusere fallet i rating for senior obligasjonsgjeld. I sum vil senior obligasjonsgjeld få en lavere rating enn før, hvilket skal gi en høyere risikopremie. Dersom noen banker opplever at deres senior obligasjonsgjeld får en rating under «investment grade» kan de få problemer med å tiltrekke investorer til å kjøpe gjelden. Flere investorer har mandater som ikke tillater kjøp av senior obligasjonsgjeld under investment grade, mens andre kan være forhindret av egne reguleringer til å holde senior obligasjonsgjeld under investment grade.

Risikopremien på senior obligasjonsgjeld vil i større grad enn tidligere variere mellom ulike banker som en funksjon av hvordan de er finansiert. En bank som er finansiert med mye egenkapital, fondsobligasjoner og ansvarlige lån har en tykk buffer før senior obligasjonsgjeld påføres tap. En slik bank vil ha en lavere risikopremie på senior obligasjonsgjeld sammenlignet med en bank finansiert med forholdsvis lite egenkapital, fondsobligasjoner og ansvarlige lån. I teorien skal BRRD føre til en mer «riktig» prising av banken og risikoen som ligger i banken for investorer av senior obligasjonsgjeld. En større variasjon i prisingen vil således reflektere ulik risikoprofil og finansieringsstruktur.

Deutsche Bank (2013) mener BRRD fører til en mer gjennomiktig og forutsigbar prosess for håndtering av banker i krise i hele EU. Det etableres en klar tapsrekkefølge under en krisehåndtering og det blir enklere og mer forutsigbart for investorer av senior obligasjonsgjeld å vurdere hvor store tap banken tåler før de verdipapirgjelden blir påført tap. Det vil redusere usikkerheten betydelig for kreditorer både med tanke på en mer forutsigbar prosess og fordi det ikke vil være store forskjeller i krisehåndtering mellom landene i EU. I tillegg vil en krisehåndtering gjennomføres i løpet av en kort tidsperiode. I sum bør dette i teorien redusere risikopremien noe.

Investorer av senior obligasjonsgjeld kan bli sittende igjen som både aksjonærer i banken og som eiere av bankens senior obligasjonsgjeld. Som aksjonærer står de potensielt ovenfor både en oppside og en nedside. Et potensielt problem for investorer av senior obligasjonsgjeld som er blitt konvertert til egenkapital, er at det kan være vanskelig å finne kjøpere av egenkapitalen under en krise. Mange sparebanker har ikke noterte egenkapitalinstrumenter og det i seg selv

fører til problemer med å verdsette og omsette egenkapitalen. De kan dermed bli låst som eiere av egenkapital over en lengre periode.

Oppsummert er det grunn til å tro at risikopremien på senior obligasjonsgjeld øker. Hvor stor denne økningen blir vil variere mellom bankene avhengig av risikoprofil og finansieringsstruktur, samt investorers appetitt for «bail-inable» gjeld og størrelsen på dette markedet. Forskjellen i spreaden mellom ansvarlige lån og senior obligasjonsgjeld vil reduseres noe (SEB, 2013).

7.2.5 Innskudd

Store bedrifter med innskudd i en bank står i fare for en bail-in på lik linje med verdipapirgjeld og gjeld til kredittinstitusjoner. I prinsippet kan krisehåndteringsmyndigheten tvinge en stor bedrift til å skrive ned deler av innskuddet for å dekke bankens tap, eventuelt konvertere til egenkapital. På bakgrunn av dette kan store bedrifter tenkes å kreve en høyere rente som kompensasjon for den økte risikoen. Økt rente på innskudd fra store bedrifter betyr isolert sett høyere finansieringskostnader for banken.

Som nevnt tidligere er det et rimelig å anta at innskudd fra store bedrifter kan forsvinne fra banker som opplever problemer, slik at bedriftene unngår å være med på en bail-in av banken (Deutsche Bank, 2013). I problemtider kan det være vanskelig for banker å erstatte denne finansieringskilden.

Det kan også tenkes at store bedrifter vil spre sine innskudd ut over flere banker. En annen mulighet er at store bedrifter ønsker å redusere mengden innskudd og heller holde sine likvide midler i likvide eiendeler. Dette vil påvirke bankenes finansieringsstruktur ved at en finansieringskilde plutselig forsvinner. Dersom en bank ikke finner andre måter for å dekke denne tapte finansieringskilden vil den redusere sin aktivitet.

BRRD innfører innskyterpreferanse for innskudd fra personmarkedet og fra små- og mellomstore bedrifter slik at disse postene står sist i tapsrekkefølgen ved en nedskrivning. I Norge er innskudd fra kunder opptil to millioner kroner garantert gjennom Bankenes sikringsfond. I Norge er 55 prosent av totale innskudd fra sektorer omfattet av innskuddsgarantiordningen dekket (Finanstilsynet, 2014a). I EU kommer det også en felles garantiordning for innskudd fra kunder, men her blir garantien satt inntil 100 000 euro. Finanstilsynet (2014a) mener Norge kan få problemer med å opprettholde sin

innskuddsgarantiordning på to millioner kroner på varig basis. Innskuddsgarantidirektivet fra EU åpner for en overgangsperiode på 5 år for garantiordninger over 100 000 euro. Etter denne perioden skal dekningsnivået være på samme høyde som i EU.

Dersom Norge blir nødt til å rette seg etter samme sum på innskuddsgarantien som i EU kan det på sikt føre til noe høyere rente på innskuddene som tidligere var innenfor dekningsnivået, men som er over dekningsnivået fra EU.

7.2.6 Oppsummert

Det er vanskelig å forutse hvordan investorer av egenkapital, fondsobligasjons, ansvarlige lån og senior obligasjonsgjeld, samt innskytere som er store bedrifter vil tilpasse seg direktivet. Det er likevel mye som tilsier høyere finansieringskostnader for bankene, større volum av ansvarlige lån og senior obligasjoner og økt egenkapital for små banker.

7.3 Konsekvenser for norsk banknæring

Det er vanskelig å vurdere de faktiske konsekvensene av direktivet før det er formelt vedtatt og innført, men jeg vil drøfte noen mulige konsekvenser det kan tenkes å ha for norsk banknæring.

7.3.1 Markedsdisiplin og robust finansielt system

En av hensiktene med bail-in av forpliktelse er å forsterke markedsdisiplinen i banknæringen. Usikrede kreditorer vil få sterkere insentiver til å overvåke og påvirke bankenes oppførsel for å redusere sannsynligheten for tap på sine krav. Dersom kreditorene utøver en bedre markedsdisiplin ovenfor banker kan det være med på å redusere risikoen bankene tar. Redusert risikotaking i en bank vil isolert sett gi lavere risikopremie og på den måten fungere som en motvekt mot høyere finansieringskostnader. I tillegg kan redusert risikotaking for enkeltbanker summere seg til en reduksjon i aggregert risikotaking for hele banknæringen og bidra til et mer robust finansielt system. På en annen side kan det føre til redusert kredittgivning og langsommere vekst i økonomien.

Bail-in-verktøyet bør i teorien påvirke de systemviktige bankene i størst grad. Det kommer av at disse bankene tidligere har fått størst fordel av implisitt statsgaranti og med det nye direktivet vil denne garantien reduseres kraftig. Blant de systemviktige bankene vil bail-in-verktøyet ha størst påvirkning på de mest risikable bankene siden deler av denne risikoen blir overført fra

staten til eiere og kreditorer i banken. BRRD bør bidra til å redusere moralsk hasard i enkeltbanker og for banknæringen samlet sett.

7.3.2 Fleksibilitet og kostnader ved finansiering

Jeg har drøftet hvilke implikasjoner BRRD kan ha på de ulike finansieringskildene under punkt 7.2 og kom frem til at det er grunn til å tro at direktivet vil føre til høyere finansieringskostnader for norske banker. Det er også rimelig å anta at direktivet fører til større prisdifferensiering mellom banker, og dermed avspeile ulik finansieringsstruktur, risiko og underliggende forretningsmodell.

Et annet aspekt ved BRRD er at det kan bidra til lavere tilgjengelighet på finansieringen for norske banker og dermed redusere finansieringsfleksibiliteten. Små- og enkelte mellomstore norske banker kan i første omgang slite med å få rating av ratingbyråene, spesielt de som ikke er en del av Eika Gruppen. De små sparebankene i Eika Gruppen får en såkalt gruppestøtte i ratingbyråenes vurdering. Gruppestøtte innebærer at dersom en av bankene i gruppen er i problemer kan andre banker i gruppen kan tilføre banken likviditet og kapital, samt overføre risikable eiendeler til seg. Gruppestøtten vil redusere sannsynligheten for å få en kraftig nedjustering av ratingen. Bankene utenfor denne gruppen og som har rating, står i fare for å få en svakere rating. For disse bankene kan det være vanskelig å få tilgang til obligasjonsmarkedet til priser forretningsmodellene deres kan håndtere. Bankene kan ikke utstede senior obligasjoner til en hver pris, da vil i så fall store deler av kostnaden skyves over på kundene. Dersom kostnadene skyves over på kundene kan disse bankene relativt sett kan ligge godt over de større bankene i prisene på for eksempel utlån til kundene sine. En del av kundene vil da velge å bytte over til en rimeligere bank.

BRRD bringer en ny dimensjon inn i vurderingen av forsvarlig overføringsgrad av utlån til boligkredittforetakene. Norske banker har de siste seks årene overført stadig mer av utlånsporteføljen sin til boligkredittselskaper for å finansiere seg ved å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Bankene har overført omtrent 60 prosent av boliglånene til boligkredittforetak (Finanstilsynet, 2014b). De største bankene har overført en høyere andel enn de mindre bankene. OMF har ført til en kvalitetsforringelse av morbankens utlånsportefølje da utlånene som brukes som sikkerhet for OMF-ene er av høy kvalitet, mens utlånene som er igjen på morbalansen vil som regel være utlånene med høyest risiko. I en krisesituasjon vil usikrede kreditorer og store innskytere bære en høyere risiko og gjenvunnet beløp for usikrede kreditorer

vil være betraktelig lavere enn hva som ville vært tilfellet dersom det ikke hadde vært like stor grad av pantsetting. Finanstilsynet har uttrykt bekymring for den høye pantsettingen og frykter at dette reduserer fleksibiliteten i balansestyringen og finansieringen.

Hvordan høyere finansieringskostnader for norske banker slår ut for sluttkundene er vanskelig å spå. Det er mulig bankene skyver deler av kostnaden over på kundene i form av økt pris på utlån eller reduksjon av utlån. Andre mulige konsekvenser kan være at banker lar enkelte eiendeler modne eller at de selger eiendeler. I sum kan det tenkes at noen banker endrer forretningsmodellen noe og for enkelte banker en reduksjon i aktivitetsnivået.

7.3.3 Fusjoner

Det kan tenkes at økte kostnader som følge av strengere og mer regulering (BRRD sammen med kapitalkravene fra Basel III) vil bli en driver for fusjoner i den norske banksektoren i tiden fremover. Det har allerede vært tendenser til dette. Tidligere Sparebanken Pluss og Sparebanken Sør fusjonerte den 1.1.14, med det nye navnet Sparebanken Sør. 15.10.13 fusjonerte Nes Prestegjeld Sparebank og Hol sparebank og nytt navn på den fusjonerte banken er Skue Sparebank. 4.10.13 fusjonerte Bø Sparebank og Seljord Sparebank og nytt navn på den fusjonerte banken er Sparebanken DIN.

Det er spesielt blant små banker, og enkelte mellomstore banker, at gevinstene ved fusjon er størst i dette tilfellet. Disse bankene kan fusjonere til en større bank slik at de kan bli i stand til å få en bedre rating av ratingselskapene og bli mer attraktive for investorer slik at de kan utstede mer ansvarlige lån eller senior obligasjonsgjeld. Dette kan hjelpe bankene til å komme innenfor MREL-kravet samtidig som at finansieringskostnaden muligens blir lavere for den fusjonerte banken enn for bankene individuelt før fusjonen.

7.3.4 Samfunnsøkonomisk analyse

I en vurdering av BRRD, og bail-in spesielt, og konsekvenser kan det være interessant å vurdere generelle likevektsfordeler knyttet til å allokere risiko til de aktørene som har evnen til å overvåke og til slutt absorbere risiko, nemlig eiere og kreditorer. Dette er utenfor denne oppgavens omfang, men kan være interessant å nevne likevel. EU-kommisjonen har foretatt en kost-nytte-analyse av bail-in-verktøyet , men det må påpekes at dette ikke er en uavhengig analyse. De finner at kostnadene ved bail-in ligger mellom 0,14 og 0,42 prosent av EUs BNP årlig. Kostnadene kommer hovedsakelig fra de økte finansieringskostnadene som følge av

bortfallet av statsstøtte og oppkapitaliseringen av krisefondet. Nyten ved bail-in beregnes til 0,76 prosent av EUs BNP årlig. Nyten knytter seg til forbedret stabilitet i den finansielle sektoren, redusert sannsynlighet for systemkrise og redusert risiko for at skattebetalernes midler blir brukt til å rekapitalisere fallende banker. I sum finner Kommisjonen at netto nytte ved bail-in ligger i området 0,34 – 0,62 prosent av EUs BNP årlig. Det er grunn til å tro at nettonytte vil være noe lavere i Norge som følge av at vi har hatt strengere reguleringer av banknæringen enn i EU og et sterkt fokus på finansiell stabilitet siden bankkrisen på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet.

7.4 utfordringer og kritikk

Som tidligere nevnt er en av hensiktene bak bail-in å forsterke markedsdisiplinen i banknæringen. I forkant av finanskrisen var det et problem for kreditorer å vurdere hvilke banker som var sannsynlige til å falle. Usikrede kreditorer kan oppleve lignende problemer selv etter at direktivet er innført. Til tross for at BRRD gir usikrede kreditorer sterkere insentiver til å overvåke risikoen bankene tar, er det ingen automatikk i at markedsdisiplinen blir effektiv nok.

Det er også en mulighet at bail-in av forpliktelser kan være en kilde til markedsuro. Bankens kreditorer vil ha insentiver til å trekke tilbake innskudd, selge gjeld, og hedge sine posisjoner ved å shortselle bankens egenkapital eller kjøpe forsikringer for sine krav gjennom credit default swaps (CDS) dersom en bank får problemer. Slike handlinger kan virke ødeleggende og skape uro både for enkeltbanker og for bredere markedstillit.

Nedskrivning av usikret gjeld og tvungen konvertering av usikret gjeld til egenkapital kan i seg selv føre til likviditetsproblemer og spredning av problemer til andre banker dersom feil institusjoner holder gjelden. For å unngå problemet bør banker og systemviktige finansinstitusjoner ikke holde «bail-inable» gjeld hos hverandre. Pensjonsfond og forsikringsselskaper har lenger tidshorisont på investeringsporteføljen sin, er ikke like strukturelt skjøre og er derfor i utgangspunktet mer egnet til å holde «bail-inable» gjeld. Det kan likevel tenkes at forsikringsselskaper anbefales å minimere mengden «bail-inable» gjeld de holder. Et av argumentene bak dette er at forsikringsselskaper er systemviktige institusjoner og man bør forsøke å redusere smitteeffekter fra banknæringen til forsikringsnæringen slik at en bankkrise ikke trigger store tap i forsikringsnæringen på grunn av at de holder «bail-inable» bankgjeld.

Etter at minst 8 prosent av en banks passiva er blitt skrevet ned kan nasjonale krisehåndteringsmyndigheter unnta forpliktelser fra bail-in basert på en skjønnsmessig vurdering. Argumenter som «unngå ødeleggelse av verdier» eller «forhindre smitteeffekter» kan brukes i den skjønnsmessige vurderingen. I stedet for videre nedskrivning kan heller nasjonale krisefond rekapitalisere banken. Utøvelse av skjønn kan skape usikkerhet i krisetider og vri konkurransen i fordel store banker og sterkere stater. Finansielt sterke stater kan være fristet til å gi kreditorer redningspakker (bail-out) for å unngå store forstyrrelser i innenlandske finansmarkeder.

Det er usikkerhet rundt hvordan det nasjonale krisefondet i Norge skal oppkapitaliseres. I Norge står Bankenes sikringsfond allerede sterkt, og det kan tenkes at Norge kan videreutvikle dette fondet til å bestå av et krisefond i tillegg. Det er rimelig å anta at norske banker må betale prosentvis sum for å oppkapitalisere et krisefond, uavhengig av dagens sikringsfond. En avklaring på dette vil komme i tiden fremover. Det har blitt rettet kritikk mot fondets relativt lave størrelse og lange innbetalingstid (10 år).

MREL-kravet er som sagt basert på skjønn fra de nasjonale krisehåndteringsmyndighetene og kan variere fra land til land. Det er også en mulighet at krisehåndteringsmyndigheten opererer med ulikt MREL-krav mellom ulike banker innad i et land. Et mulig scenario er at systemviktige banker får et høyere MREL-krav enn små- og mellomstore banker. En skjønnsmessig vurdering av MREL-kravet kan således føre til ulike konkurransevilkår både på tvers av landegrenser og innad i samme land.

En annen utfordring som følge av direktivet er om markedet for «bail-inable» gjeld er stort nok for mengden «bail-inable» gjeld som er nødvendig. Investorers appetitt for «bail-inable» gjeld er vanskelig å vurdere. Ratingselskapenes vurdering av senior bankobligasjoner vil være av betydning for dette markedet. Senior bankobligasjoner som får en rating under investment grade vil bli enda vanskeligere å omsette. Noen kreditorer vil ikke være i stand til å eie «bail-inable» gjeld. Det kan være restriksjoner fra andre reguleringer som hindrer dem eller på grunn av manglende mandat til å eie gjeld som kan konverteres til egenkapital. Hvis dette markedet ikke er stort nok kan det tvinge banker til å redusere sin aktivitet eller endre måten de driver bank på. Eierne av «bail-inable» gjeld kan bli konsentrert, hvilket i seg selv kan være en kilde til systemrisiko.

Det er rettet kritikk mot BRRD fra flere hold på bakgrunn av at direktivet bryter med de grunnleggende rettighetene kreditorer har. Direktivet gir krisehåndteringsmyndigheten en lovfestet rett til å tvinge visse kreditorer til å være gjenstand for bail-in. Kritikerne mener dette er et brudd på eiendomsretten og stiller spørsmål ved hvorvidt dette kan rettferdiggjøres og er i tråd med grunnlovsfestede rettigheter. Av den grunn er det innlagt en minimumsbeskyttelse for kreditorer ved at ingen kreditorer skal komme dårligere ut enn dersom banken ble likvidert under gjeldende konkurslovgivning.

Kortsiktig interbank-lån med opprinnelig løpetid opp til 7 dager er unntatt fra bail-in. Hensikten med dette unntaket er å begrense spredningen av tap fra en bank til en annen. Unntaket kan på en annen siden skape et insentiv til en større mengde finansiering med kortsiktige interbank-lån. Dette er i strid med målet om mer stabil og langsiktig finansieringsstruktur for banker. Slik rullerende kortsiktig interbank-finansiering har tidligere vært en kilde til problemer, og spesielt i krisetider hvor tilliten mellom banker er lav.

Det er usikkerhet knyttet til hvorvidt direktivet kan håndtere grensekryssende bankkonsern i krise på en hensiktsmessig måte. BRRD gir et rammeverk til å forbedre samarbeid mellom nasjonale myndigheter slik at hvis et multinasjonalt bankkonsern er fallende, så kan nasjonale myndigheter koordinere krisetiltak for å beskytte finansiell stabilitet i alle påvirkede medlemsland og oppnå det mest effektive utfallet for gruppen som helhet. Avviklingsplanen kan tillate inngripen både på morbanken eller konsernet og på datterselskapene. Det finnes ingen garanti for at de nasjonale krisehåndteringsmyndighetene er enige i spørsmålene som krever en skjønnsmessig vurdering.

BRRD vil gi bankkonsern insentiv til å minimere mengden «bail-inable» forplitelser. For å oppnå det kan de øke mengden sikret gjeld, slik som obligasjoner med fortrinnsrett, og øke mengden innskudd fra personmarkedet. Jo mer eiendeler som blir brukt som sikkerhetsmasse for sikret gjeld, jo dårligere stilt blir morbanken og dermed investorer av usikret gjeld.

7.5 Markedets reaksjon

7.5.1 Event-studie

For å studere markedets reaksjon på annonseringen av utkastet til BRRD fra EU-kommisjonen foretar jeg en eventstudie. Metodikken til denne typen studie er basert på Khotari og Warners arbeidsnotat (2006) og Bessembinder, Kahle, Maxwell og Xu sin artikkel i JEL (2008). Jeg gir

en kort gjennomgang av metodikken. Jeg benytter meg av en obligasjonsindeks kalt iBoxx € Banks Senior. Denne indeksen består av 332 senior bankobligasjoner med opprinnelig løpetid på fem år. Når det gjelder referanseindeksen benytter jeg meg av iBoxx € Eurozone 3-5. Denne indeksen består av 50 statsobligasjoner fra land i eurosonen med løpetid på tre og fem år.

Formålet med en eventstudie er å måle effekten av en spesifikk hendelse ved hjelp av finansielle data. I effisiente markeder bør en annonsering slik som BRRD umiddelbart reflekteres i bankenes obligasjonspriser. Den finansielle innvirkningen fra annonseringen kan konstrueres ved hjelp av observerte obligasjonspriser i tiden før begivenheten og samtidig med selve begivenheten.

For å kalkulere unormal obligasjonsavkastning benytter jeg Mean-Adjusted Model introdusert av Handjinicolaou and Kalay (1984). En av forutsetningene i modellen er at obligasjoner har en konstant meravkastning i forhold til statsobligasjoner.

Meravkastningen (PBR) for obligasjon i i løpet av event-vinduet er kalkulert som obligasjonens avkastning (Bond Return, BR_i) minus avkastningen på statsobligasjon med tilsvarende løpetid (Treasury security Return, TR_i).

$$PBR_i = BR_i - TR_i$$

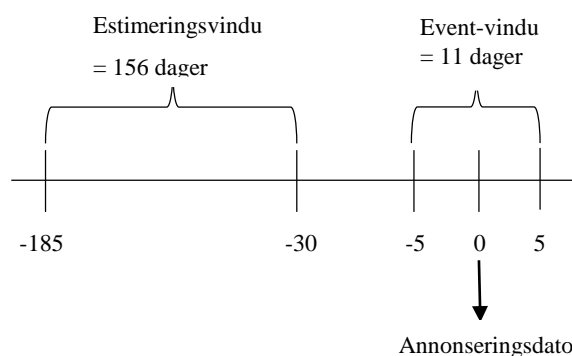
Gjennomsnittlig forventet meravkastning (EBR) for obligasjon i er lik gjennomsnittlig PBR for tidligere y perioder (estimeringsperioden).

$$EBR_i = \left(\sum_{t=-1}^{-y} PBR_{i,t} \right) \frac{1}{y}$$

Etter å ha kalkulert forventet meravkastning kan jeg kalkulere unormal obligasjonsavkastning (Abnormal Bond Return, ABR) i event-vinduet for obligasjon i som: $ABR_i = PBR_i - EBR_i$

Estimeringsvinduet består av 155 daglige observasjoner for avkastning, mens event-vinduet består av 11 dager. Figur 10 viser tidslinjen for event-studien.

Figur 10 - Tidslinje for event-studie

Nullhypotesen er at det ikke finnes noen unormal avkastning i event-vinduet, det vil si $ABR_{i,t} = 0$. For å teste nullhypotesen benytter jeg en standard ensidig t-test vist under.

$$t = \frac{\bar{x} - \mu_0}{s/\sqrt{n}}$$

Der \bar{x} er utvalgets gjennomsnitt (PBR_i i event-vinduet), n er utvalgets størrelse, s er utvalgets standardavvik og μ_0 er forventet avkastning (EBR i estimeringsperioden).

Resultater

Tabell 12 - Resultater event-studie

Event-vindu	(-5, 5)
ABR	0,0532 %
Median	0,16 %
t-verdi	0,93
p-verdi	0,37

De observerte unormale avkastningene er ikke signifikante selv på 10% - nivå. Det gjør at jeg ikke kan forkaste nullhypotesen. Det innebærer at obligasjonene ikke opplever en signifikant positiv unormal avkastning knyttet til annonseringen av BRRD.

Resultatene fra de statistiske testene bærer preg av manglende datagrunnlag. Som tidligere nevnt er obligasjonsprisene hentet fra en indeks over senior bankobligasjoner, kalt iBoxx € Banks Senior. Denne indeksen består av 332 obligasjoner og beregner gjennomsnittlig daglig prisavkastning for disse obligasjonene. I de statistiske testene skulle jeg helst hatt daglig avkastning for hver enkelt bank slik at jeg kunne beregnet standardavviket til avkastningen og

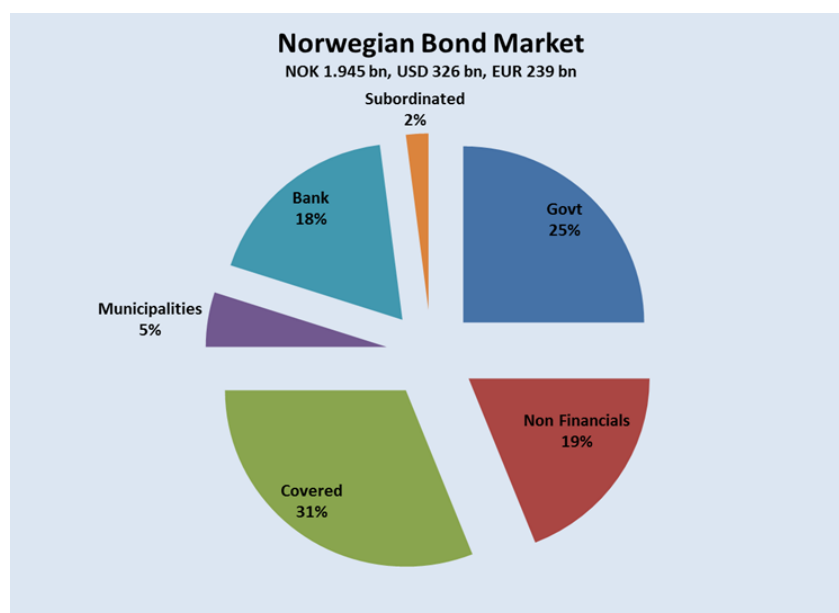
tatt gjennomsnitt for samtlige obligasjoner. I min test har jeg derimot beregnet standardavviket mellom daglig avkastning for indeksen som helhet, hvilket innebærer at jeg bare får 11 observasjoner på dette punktet.

Til tross for at jeg ikke kan konkludere med at det er statistisk signifikant unormal avkastning i event-vinduet, kan man observere at det har vært en unormal avkastning i vinduet slik tabellen ovenfor viser. Vi observerer i gjennomsnitt en unormal daglig avkastning på 5,3 basispunkter i event-vinduet. Således kan man si at obligasjonsmarkedet reagerte på EU-kommisjonens utkast til BRRD. At avkastningen øker gjenspeiler det faktum at direktivet fører med seg økt risiko for gjeldsinvestorer.

7.5.2 Reaksjonen i norske bankers obligasjonspriser

Det norske obligasjonsmarkedet vises i figur 11 nedenfor. Det spesielle ved det norske obligasjonsmarkedet er at obligasjoner med fortrinnsrett utgjør den største klassen. Det henger sammen med at disse gir bedre betalt risiko enn statsobligasjoner, er sikrere enn tradisjonell obligasjonsgjeld og har høy likviditet. Av figuren ser vi at senior bankobligasjoner utgjør 18 prosent av det norske obligasjonsmarkedet.

Figur 11 - Det norske obligasjonsmarkedet per 30.05.14

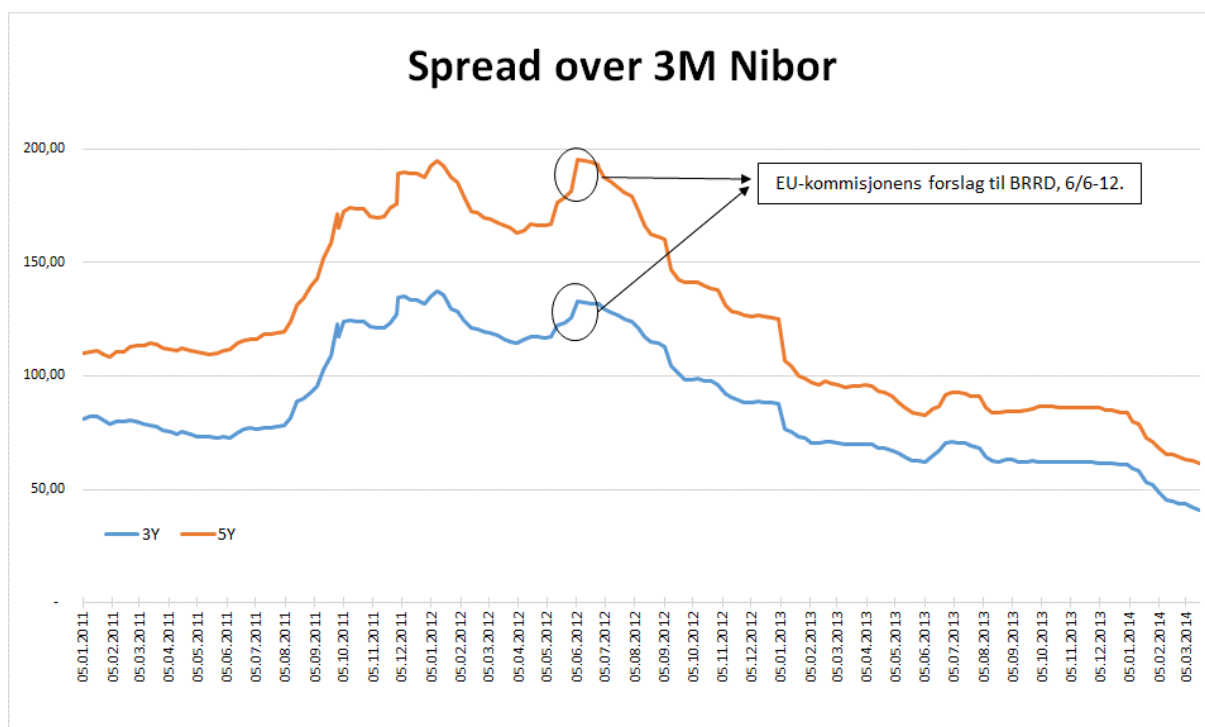

Kilde: Torgeir Stensaker basert på tall fra Nordea Markets

I figur 12 nedenfor viser jeg reaksjonen i prisene på en gruppe norske senior bankobligasjoner med løpetid tre og fem år. Gruppen av banker er de store regionale bankene som går under

navnet bank-gruppe 2. Oversikt over disse bankene ligger i appendiks 10.5. Figuren nedenfor viser spreaden på senior obligasjonsgjeld over tre måneders Nibor for utvalget norske banker. Spreadene er ukentlige gjennomsnitt.

Figur 12 - Reaksjon i prisen på norske bankobligasjoner

Kilde: Nordic Bond Pricing

Av figuren ser vi en reaksjon i spreadene da EU-kommisjonens forslag til BRRD kom i juni 2012. En av grunnene til at reaksjonen ikke var kraftigere kan være fordi direktivet ikke var endelig og det var forhandlinger knyttet til flere av detaljene rundt direktivet (Jensen, 2014).

I tiden etter juni 2012 har derimot spreadene sunket frem til i dag. Dette henger sammen med at markedet har vært på jakt etter yield i tiden etter USA startet med kvantitative lettelser. Det har ført til høy etterspørsel etter obligasjoner med investment grade rating og dermed presset spreaden ned. Markedet har også blitt beroliget av at kapitalkravene fra Basel III oppveier for lavere recoveryandeler man får gjennom BRRD. For gjeldsinvestorer reduseres tapsrisikoen med økte kapitalkrav, og spesielt økte krav til egenkapitalen. Denne reduserte tapsrisikoen oppveier for lavere recoveryandeler ved et eventuelt tap i banker. BRRD har blitt og blir fortsatt overskygget av sentralbanker som driver med kvantitative lettelser (slik som FED, The People's Bank of China, Bank of England og ECB) (Jensen, 2014).

I en kronikk i DN påpeker Stokstad (2014) at man ikke har sett en priseffekt av den økte risikoen direktivet fører med seg. Han peker ut de norske bankenes kredittkvalitet og det lave rente- og avkastningsnivået i dagens marked som hovedårsakene til manglende priseffekt. Det blir også påpekt at den økte risikoen fra BRRD blir oppveid av stadig mer robuste banker.

7.5.3 Ratingbyråene

29. mai bekreftet Moody's (2014) at de endret langsiktige ratingutsikter til negativ for 81 av 105 banker i EU, Norge og Liechtenstein som følge av at BRRD ble vedtatt i EU. Av disse er 12 banker norske. I følge Finansavisen (2014) får følgende norske banker negative ratingutsikter: DNB Bank, SpareBank 1 SMN, Sparebanken Møre, SpareBank 1 Nord-Norge, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Øst, Sparebanken Hedmark, Sparebanken Sør, Helgeland Sparebank og Fana Sparebank.

Tilsvarende har Standard & Poor's og Fitch annonsert at de har satt ratingutsiktene på negativ for senior obligasjonsgjeld fra banker i både EU- og EØS-området.

8. Oppsummering og konklusjon

Denne utredningen tar for seg hvordan norske banker i dag er rustet for en bail-in etter BRRD, og hvilke konsekvenser det vil ha for norske bankers finansieringskilder samt for den norske banknæringen som helhet. Mine resultater er basert på en enkel modell utarbeidet etter prinsippene direktivet presenterer.

8.1 Hovedfunn

Norske banker har i gjennomsnitt høy egenkapitalandel og dermed et tykt lag med egenkapital før de står i fare for myndighetsbasert krisehåndtering. Ved en krisehåndtering med bruk av bail-in-verktøyet står norske banker forholdsvis godt rustet og leverer relativt gode recoveryandeler for verdipapirgjelden. Det er kun et fåtall banker som ikke håndterer det mildeste scenarioet, men andelen øker betraktelig i det ekstreme scenarioet. Store- og mellomstore sparebanker håndterer en bail-in klart best som følge av at disse har en større andel finansiering ved hjelp av verdipapirgjeld enn andre banker. Små sparebanker håndterer en bail-in dårligst som følge av lite finansiering ved hjelp av verdipapirgjeld. På en annen side har disse bankene høyest egenkapitalandel og dermed lavest sannsynlighet for å havne i en krisesituasjon.

Direktivet vil føre til et mer robust finansielt system der bankens eiere og kreditorer i større grad enn tidligere bærer risikoen for bankens aktiviteter. Baksiden er at bankenes kredittgivning i økonomien kan bli redusert. Fra myndighetenes side vil direktivet føre til lavere kostnader knyttet til håndtering av bankkriser da det ikke lenger vil være nødvendig med like store redningspakker til banker.

Finansieringskostnaden i norske banker er forventet å øke. Det er ventet at senior obligasjonsgjeld blir dyrere. Det er det to grunner til: Det ene er at flere banker står ovenfor en nedjustering av ratingen på obligasjonsgjelden som følge av mindre forventet statsstøtte i en krise. Det andre er at usikrede gjeldsinvestorer står i fare for å bli nedskrevet og de vil i teorien kreve høyere risikopremier av bankene som en kompensasjon for den økte risikoen de står ovenfor.

MREL-kravet i BRRD kan føre til utfordringer for en del banker. Det er opp til nasjonale myndigheter å bestemme utformingen og størrelsen på kravet. Banker som ikke er innenfor

kravet er forventet å hente inn mer «bail-inable» kapital gjennom senior obligasjonsgjeld, ansvarlige lån og konvertible obligasjoner.

EU har gitt bankene forholdsvis kort tid til å tilpasse seg direktivet. BRRD innføres om litt over et halvt år, mens bail-in-verktøyet innføres først om halvannet år. Direktivet er et minimum av regler og verktøy statene må innføre og det vil ikke overraske meg om regelverket er noe strengere etter at norske myndigheter har gjort sine nasjonale tilpasninger.

8.2 Forslag til videre forskning

En fremtidig utredning kunne studert hvordan BRRD er priset inn i senior obligasjonsgjeld og/eller ansvarlige lån.

Norske banker overfører stadig mer av sine utlån til boligkredittforetakene. Innføringen av BRRD bringer en ny dimensjon inn i vurderingen av forsvarlig overføringsgrad av utlån til boligkredittforetakene. Det kunne vært interessant å undersøke om det finnes optimale nivåer overføring som kan gi billigere finansiering samtidig som at det er nok nok «bail-inable» gjeld i morbanken uten at risikoen øker uforholdsmessig mye.

Et annet forslag kunne vært å utrede en krisehåndtering hvor flere av direktivets verktøy tas i bruk samtidig. For eksempel kunne man undersøkt en avvikling eller gjenoppbygging av en bank ved hjelp av både bail-in-verktøyet og brobank-verktøyet.

Norske myndigheter er ikke fremmede for å innføre reguleringer tidligere og strengere enn i andre land. En fremtidig studie kunne undersøkt fordeler og ulemper for konkurransen i norsk banknæring ved tidligere og strengere implementering av bail-in-verktøyet enn øvrige land i EU.

9. Litteraturliste

Benoît Coeuré (2013). *The implications of bail-in rules for bank activity and stability*, Foredrag av Benoît Coeuré på Bocconi University 30.09.2013, <http://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2013/html/sp130930.en.html>

Bessembinder et.al (2008). *Measuring Abnormal Bond Performance*, Journal of Economic Literature classification G12, G14, 2008.

BIS (1988). *Basel I Framework. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, <http://www.bis.org/publ/bcbsc111.pdf>

BIS (2004). *Basel II Framework, International Convergence of Capital Measurement and Capital Stanards: a Revised Framework*, <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>

BIS (2010). *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*, <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

Business Insider (2010). *Lehman Brothers Was Dramatically Over Valuing Its CDOs*, <http://www.businessinsider.com/lehman-brothers-was-dramatically-over-valuing-its-cdos-2010-3>

Council of the European Union (2013). *Bank Recovery and Resolution*, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2017958%202013%20INIT>

Council of the European Union (2014). *Council adopts rules on bank recovery and resolution*, Pressemelding, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/142492.pdf

Danmarks Nationalbank (2011). *Monetary Review 3rd Quarter Part 1*, Rapport, http://www.nationalbanken.dk/en/publications/Documents/2011/09/mon_3qtr_2011_part1_w eb.pdf

Danske Capital (2013). *Banksektoren – sett fra investors ståsted*, Foredrag av Jacob Børs Lind, <http://seb.no/contentassets/2ed7275fc5934cd4a775165ef95bf22c/utsikter-fra-investor.pdf>

Deutsche Bank (2013). *EU Banking Union*, http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000319670/EU+Banking+Union%3A+Right+idea,+poor+execution.P DF

-
- European Commission (2009). *Public Finances in EMU 2009*,
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15390_en.pdf
- European Commission (2014). *EU Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD): Frequently Asked Questions*, Pressemelding,
http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-297_en.htm
- Finansdepartementet (2013). *Endringer i finansieringsvirksomhetsloven og verdipapirhandelloven (nye kapitalkrav mv.)*, Prop. 96 L (2012-2013),
<http://www.regjeringen.no/pages/38271852/PDFS/PRP201220130096000DDDPDFS.pdf>
- Finanskriseutvalgets utredning (2011). *Bedre rustet mot finanskriser*, NOU 2011:1,
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2011/nou-2011-1.html?id=631151>
- Finanstilsynet (2006). *Erfaringer og utfordringer Kredittilsynet 1986-2006*,
http://www.finanstilsynet.no/archive/stab_pdf/01/03/13092004.pdf
- Finanstilsynet (2012). *Finansielle utviklingstrekk og utfordringer*, Foredrag av Morten Baltzersen på Valutaseminaret,
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Foredrag_vedlegg/2012/Valutaseminaret_2012_Baltzersen.pdf
- Finanstilsynet (2014a). *Finansielt Utsyn 2014*, Rapport.
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rapport/2014/Finansielt_utsyn_2014.pdf?eplanguage=no
- Finanstilsynet (2014b). *Nye krav til bankene*, Foredrag av Morten Baltzersen på Valutaseminaret,
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Foredrag_vedlegg/2014/Valutaseminaret_2014_manus.pdf
- Fitch (2014). *Sovereign Support for Banks – Rating Path Expectations*, Rapport,
<https://www.euroclear.com/dam/Brochures/About/Fitch-sovereign-support-for-banks.pdf>
- FNO (2014). *Forretningsbankenes årsregnskaper*,
<http://www.fno.no/hoved/statistikk/bank/regnskapsstatistikk/forretningsbankenes-arsregnskaper/>
- Freixas, X. & Rochet, J.-C. (2008) *Microeconomics of banking*. 2.utg. Cambridge, Mass., MIT Press.
- Halvorsen, K. (2003). *Å forske på samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Handjinicolaou, G. og A. Kalay (1984). *Wealth redistributions or changes in firm value: an analysis of returns to bondholders and stockholders around dividend announcements*, Journal of Financial Economics 13, 35-63.

-
- IMF (2012). *From Bail-out to Bail-in: Mandatory Debt Restructuring of Systemic Financial Institutions*, Diskusjonsnotat av Jianping Zhou, Virginia Rutledge, Wouter Bossu, Marc Dobler, Nadege Jassaud, og Michael Moore, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2012/sdn1203.pdf>
- IMF (2013a). *Bank debt in Europe: Are funding models broken?*, Arbeidsnotat av Vanessa Le Lesle, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12299.pdf>
- IMF (2013b). *Global Financial Stability Report 2/13*, Rapport, <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2013/02/pdf/text.pdf>
- Jensen, I. (2014). Møter og E-postkorrespondanse med Iren Jensen, Porteføljeforvalter og kredittanalytiker i Nordea Investment Management, våren 2014.
- Kothari, S. P., & Warner, J. B. (2006). *Econometrics of Event Studies*, Handbook of Corporate Finance: Empirical Corporate Finance, Volum A (Handbooks in Finance Series, Elsevier/North-Holland), Ch. 1.
- KPMG (2012a). *Bail-in liabilities: Replacing public subsidy with private insurance*, <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/bail-in-debt-practical-implications.pdf>
- KPMG (2012b). *The cumulative impact of regulation*, Rapport, <https://www.kpmg.com/NL/en/Issues-And-Insights/ArticlesPublications/Documents/PDF/Banking-and-Leasing/The-cumulative-impact-of-regulation.pdf>
- KPMG (2013). *Systemviktige norske banker*, Innblikk nr.22, http://www.kpmg.no/arch/_img/9839056.pdf
- Kreutzer, I. (2013). *Sikringsfondsordningen og krisehåndtering – viktige nyheter for bank og innskyter*, Foredrag av Idar Kreutzer på Høstkonferansen 2013, <http://www.bankenessikringsfond.no/PageFiles/48364/Idar%20Kreutzer%20Sikringsfondsordningen%20og%20kriseh%C3%A5ndtering.pdf>
- Lundager, J. (2013). *Bank resolution – Danish experiences*, Foredrag av Jens Lundager 29.01.2013, http://subweb.diiis.dk/graphics/Events/2012/Lundager_presentation.pdf
- Mayer, C. (1988). *New issues in corporate finance*, European Economic Review, vol. 32(5).
- Ministry of Economic and Business Affairs Denmark (2011). *Danish Response Crisis Management*, Høringssvar til EU-kommisjonen, <https://www.finanstilsynet.dk/~media/temaer/2011/danishresponsecrisismanagement.ashx>
- Mishkin, F. S., & Eakins, S. G. (2006). *Financial Markets & Institutions Fifth Edition*, USA: Pearson Educational International

Moody's (2009). *Moody's Approach to Estimating Nordic Banks' credit losses*, Ikke offentliggjort.

New Zealand Treasury (2003). *Encouraging Quality Regulation*, Arbeidsnotat av Kevin Guerin.

<http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/2003/03-24/twp03-24.pdf>

Norges Bank (2004a). *Norske finansmarkeder - pengepolitikk og finansiell stabilitet*, Norges Banks skriftserie, nr. 34.

Norges Bank (2010). *Det norske systemet for bankkriseløsninger – mulige forbedringer*, Vedlegg til Norges Banks brev til Finansdepartementet,

<http://m.norges-bank.no/no/om/publisert/brev-og-uttalelser/2010/brev-29112010/brev-29222010-vedlegg/>

Norges Bank (2013). *Finansiell Stabilitet*,

<http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/finansiell-stabilitet---rapport/>

PwC (2014). *EU Bank Recovery and Resolution Directive "Triumph or tragedy?"*,

http://www.pwc.com/et_EE/EE/publications/assets/pub/pwc-eu-bank-recovery-and-resolution-directive-triumph-or-tragedy.pdf

SEB (2013). *RRD + CRD = Sant?*, SEB Sparebankkonferanse 2013,

<http://seb.no/contentassets/2ed7275fc5934cd4a775165ef95bf22c/rrd-crd-sant.pdf>

Skarsvåg, F. (2014). Møter og E-postkorrespondanse med Fredrik Skarsvåg, Risk Manager i Sparebanken Vest Boligkreditt, våren 2014.

Sparebankforeningen (2014). *Antall sparebanker*,

<http://www.sparebankforeningen.no/id/16941>

Standard & Poor's (2012). *How a bail-in tool could affect our ratings on EU banks*,

http://www.standardandpoors.com/spf/upload/Ratings_EMEA/HowABail-InToolCouldAffectOurRatingsOnEUBanks_10May2012.pdf

Standard & Poor's (2014). *The rating impact of resolution regimes for European banks*,

https://www.globalcreditportal.com/ratingsdirect/renderArticle.do?articleId=1306392&SctArId=233245&from=CM&nsl_code=LIME&sourceObjectId=8586897&sourceRevId=1&fee_ind=N&exp_date=20240429-00:13:58

Stensaker, T. (2014). Møter og E-postkorrespondanse med Torgeir Stensaker, Leder Norske Renter i Nordea Investment Management, våren 2014.

Stokstad, O.E. (2014). *Ingen konkursfrykt*, Kronikk i Dagens Næringsliv 19. mai 2014 av Ole Einar Stokstad,

<https://www.dn.no/meninger/debatt/2014/05/19/Kreditt/ingen-konkursfrykt?service=print>

Sveriges Riksbank (2013). *Finansiell Stabilitet 2/2013*,

http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/FSR/2013/FSR_2/rap_fsr2_131128_sve.pdf

Syed, H. (2011). *Markeder for norske bankers langsiktige finansiering – betydningen av endringer i markedsforhold og regelverk,*

<http://www.norges->

[bank.no/pages/85970/PEK_2011_Markeder_for_norske_bankers_langsiktige_finansiering.pdf](http://www.norges-bank.no/pages/85970/PEK_2011_Markeder_for_norske_bankers_langsiktige_finansiering.pdf)

10. Appendiks

10.1 Appendiks 1 - Prosent av kjernekapitalen tapt for å bli satt under krisehåndtering

Rangert etter forvaltningskapital fra høyest til lavest.

Prosent kjernekapital tapt		Prosent kjernekapital tapt		Prosent kjernekapital tapt		Prosent kjernekapital tapt	
DNB Bank ASA	2,5 %	Skudenes & Aakra Sparebank	4,5 %	Kragerø Sparebank	8,7 %	Drangedal og Tørdal Sparebank	8,2 %
SpareBank 1 SR-Bank	5,4 %	Time Sparebank	6,0 %	Grong Sparebank	6,0 %	Åfjord Sparebank	5,6 %
SpareBank 1 SMN	5,9 %	Klepp Sparebank	6,4 %	Luster Sparebank	7,6 %	Bjugn Sparebank	8,5 %
Sparebanken Vest	5,6 %	Jernbanepersonalets Sparebank	6,7 %	Lillesands Sparebank	7,4 %	Hønefoss Sparebank	8,2 %
SpareBank 1 Nord-Norge	6,1 %	MelhusBanken	6,4 %	Harstad Sparebank	10,2 %	Sparebanken Hemne	6,9 %
SpareBank 1 Hedmark	9,3 %	SpareBank 1 Modum	7,6 %	FornebuBanken	4,3 %	Hegra Sparebank	5,5 %
Sparebanken Møre	8,7 %	LillestrømBanken	6,2 %	Stadsbygd Sparebank	4,5 %	Ofoten Sparebank	6,8 %
Sparebanken Sør	4,8 %	SpareBank 1 Gudbrandsdal	5,9 %	Meldal Sparebank	9,2 %	Grue Sparebank	10,7 %
Sparebanken Pluss	5,0 %	Flekkefjord Sparebank	7,7 %	Oppdals Sparebank	7,2 %	Etne Sparebank	5,4 %
Sparebanken Sogn og Fjordane	5,7 %	Sparebanken Narvik	9,7 %	Ørland Sparebank	8,2 %	Neset Sparebank	7,2 %
Sandnes Sparebank	5,8 %	Høland & Setskog Sparebank	6,0 %	Bud, Fræna og Hustad Sparebank	7,1 %	Evje og Hornnes Sparebank	7,9 %
Sparebanken Øst	6,7 %	SpareBank 1 Lom & Skjåk	9,1 %	Tinn Sparebank	6,9 %	Rindal Sparebank	9,0 %
Helgeland Sparebank	5,4 %	Odal Sparebank	5,5 %	Blaker Sparebank	8,2 %	Valle Sparebank	9,5 %
SpareBank 1 Buskerud-Vestfold	6,3 %	Bamble Sparebank	5,3 %	Strømmen Sparebank	6,9 %	Birkenes Sparebank	10,2 %
SpareBank 1 Telemark	7,0 %	RørosBanken	7,7 %	Hjelmeland Sparebank	6,5 %	Soknedal Sparebank	7,3 %
SpareBank 1 Østfold Akershus	6,5 %	Larvikbanken	6,4 %	Spydeberg Sparebank	8,2 %	Haltdalen Sparebank	5,5 %
SpareBank 1 Ringerike Hadeland	9,1 %	Askim Sparebank	7,2 %	Hjartdal og Gransherad Sparebank	6,1 %	Gjerstad Sparebank	7,7 %
Fana Sparebank	5,5 %	Sparebanken DIN	7,4 %	Sunnidal Sparebank	7,5 %	Vik Sparebank	7,8 %
Totens Sparebank	7,2 %	Orkdal Sparebank	9,1 %	Andebu Sparebank	6,7 %	Tysnes Sparebank	5,7 %
SpareBank 1 Nordvest	6,8 %	Surnadal Sparebank	6,0 %	Arendal og Omegns Sparekasse	7,6 %	Aurland Sparebank	8,3 %
Haugesund Sparebank	6,3 %	Indre Sogn Sparebank	7,4 %	Trøgstad Sparebank	8,0 %	Vegårshei Sparebank	6,4 %
SpareBank 1 Søre Sunnmøre	4,5 %	Søgne & Greipstad Sparebank	5,6 %	Kvinesdal Sparebank	8,2 %	Lofoten Sparebank	7,6 %
Skue Sparebank	5,8 %	Voss Sparebank	12,2 %	Berg Sparebank	8,8 %	Vestre Slidre Sparebank	8,7 %
Spareskillingsbanken	7,2 %	Marker Sparebank	7,8 %	Tolga-Os Sparebank	8,4 %	Etnedal Sparebank	9,4 %
SpareBank 1 Hallingdal Valdres	8,9 %	Eidsberg Sparebank	8,2 %	Aasen Sparebank	8,0 %	Gildeskål Sparebank	6,8 %
Aurskog Sparebank	6,4 %	Selbu Sparebank	7,3 %	Ørskog Sparebank	5,8 %	Cultura Sparebank	6,0 %
SpareBank 1 Nøtterøy-Tønsberg	5,5 %	Bien Sparebank	2,8 %	Klæbu Sparebank	8,4 %	Vang Sparebank	10,5 %

Prosent kjernekapital tapt		Prosent kjernekapital tapt	
Nordea Bank Norge	3,5 %	KLP Banken	10,6 %
Santander Consumer Bank	7,9 %	Bank Norwegian	6,9 %
Storebrand Bank	3,7 %	Eika Kredittbank	6,7 %
BN Bank	5,4 %	Voss Veksel- og Landmandsbank	5,3 %
Bank 1 Oslo Akershus	4,5 %	yA Banken	7,8 %
Gjensidige Bank	4,7 %	Bank 2	6,2 %
Landkreditt Bank	4,8 %	Verdibanken	4,4 %
Pareto Bank	9,0 %	Netdonds Bank	8,8 %

10.2 Appendiks 2 – Norske banker uten verdipapirgjeld

Banker uten verdipapirgjeld	
Forretningsbanker	Eika Kredittdbank AS yA Banken Bank 2 Verdibanken Netdonds Bank
Sparebanker	Voss Sparebank Birkenes Sparebank Gjerstad Sparebank Vik Sparebank Tysnes Sparebank Aurland Sparebank Vestre Slidre Sparebank Cultura Sparebank Vang Sparebank

10.3 Appendiks 3 – Resultater scenario 1 og 2: recoveryandeler

Rangert etter forvaltningskapital fra høyest til lavest. 0% recovery innebærer at banken ikke har nok «bail-inable» gjeld til å håndtere scenarioet.

Sparebanker	Recovery 8% tap	Recovery 20% tap	Sparebanker	Recovery 8% tap	Recovery 20% tap
DNB Bank ASA	87 %	26 %	Kragerø Sparebank	67 %	0 %
SpareBank 1 SR-Bank	93 %	60 %	Grong Sparebank	74 %	0 %
SpareBank 1 SMN	94 %	55 %	Luster Sparebank	55 %	0 %
Sparebanken Vest	86 %	24 %	Lillesands Sparebank	81 %	19 %
SpareBank 1 Nord-Norge	90 %	37 %	Harstad Sparebank	15 %	0 %
SpareBank 1 Hedmark	88 %	27 %	FornebuBanken	79 %	15 %
Sparebanken Møre	83 %	0 %	Stadsbygd Sparebank	88 %	34 %
Sparebanken Sør	87 %	45 %	Meldal Sparebank	44 %	0 %
Sparebanken Pluss	90 %	47 %	Oppdals Sparebank	85 %	35 %
Sparebanken Sogn og Fjordane	87 %	38 %	Ørland Sparebank	74 %	0 %
Sandnes Sparebank	91 %	43 %	Bud, Fræna og Hustad Sparebank	81 %	20 %
Sparebanken Øst	95 %	60 %	Tinn Sparebank	89 %	26 %
Helgeland Sparebank	92 %	51 %	Blaker Sparebank	84 %	33 %
SpareBank 1 Buskerud-Vestfold	90 %	41 %	Strømmen Sparebank	79 %	11 %
SpareBank 1 Telemark	86 %	39 %	Hjelmeland Sparebank	91 %	44 %
SpareBank 1 Østfold Akershus	94 %	44 %	Spydeberg Sparebank	66 %	0 %
SpareBank 1 Ringerike Hadeland	87 %	45 %	Hjartdal og Gransherad Sparebank	72 %	0 %
Fana Sparebank	90 %	39 %	Sunnadal Sparebank	61 %	0 %
Totens Sparebank	90 %	53 %	Andebu Sparebank	52 %	0 %
SpareBank 1 Nordvest	92 %	58 %	Arendal og Omegns Sparekasse	47 %	0 %
Haugesund Sparebank	79 %	0 %	Trøgstad Sparebank	74 %	0 %
SpareBank 1 Søre Sunnmøre	94 %	51 %	Kvinesdal Sparebank	76 %	0 %
Skue Sparebank	78 %	6 %	Berg Sparebank	43 %	0 %
Spareskillingsbanken	75 %	0 %	Tolga-Os Sparebank	78 %	7 %
SpareBank 1 Hallingdal Valdres	84 %	32 %	Aasen Sparebank	83 %	26 %
Aurskog Sparebank	90 %	56 %	Ørskog Sparebank	52 %	0 %
SpareBank 1 Nøtterøy-Tønsberg	90 %	39 %	Klæbu Sparebank	82 %	21 %
Skudenes & Aakra Sparebank	87 %	27 %	Drangedal og Tørdal Sparebank	49 %	0 %
Time Sparebank	78 %	8 %	Åfjord Sparebank	69 %	0 %
Klepp Sparebank	90 %	51 %	Bjugn Sparebank	68 %	0 %
Jernbanepersonalets Sparebank	0 %	0 %	Hønefoss Sparebank	86 %	39 %
MelhusBanken	85 %	35 %	Sparebanken Hemne	65 %	0 %
SpareBank 1 Modum	80 %	15 %	Hegra Sparebank	90 %	40 %
LillestrømBanken	84 %	18 %	Ofoten Sparebank	79 %	13 %
SpareBank 1 Gudbrandsdal	82 %	24 %	Grue Sparebank	49 %	0 %
Flekkefjord Sparebank	84 %	32 %	Etnes Sparebank	79 %	10 %
Sparebanken Narvik	87 %	41 %	Neset Sparebank	77 %	0 %
Høland & Setskog Sparebank	82 %	26 %	Evje og Hornnes Sparebank	45 %	0 %
SpareBank 1 Lom & Skjåk	83 %	26 %	Rindal Sparebank	57 %	0 %
Odal Sparebank	74 %	0 %	Valle Sparebank	0 %	0 %
Bamble Sparebank	88 %	47 %	Birkenes Sparebank	0 %	0 %
RørosBanken	81 %	20 %	Soknedal Sparebank	72 %	0 %
LarvikBanken	79 %	10 %	Haltdalen Sparebank	66 %	0 %
Askim Sparebank	1 %	0 %	Gjerstad Sparebank	0 %	0 %
Sparebanken DIN	65 %	0 %	Vik Sparebank	0 %	0 %
Orkdal Sparebank	86 %	41 %	Tysnes Sparebank	0 %	0 %
Surnadal Sparebank	82 %	23 %	Aurland Sparebank	0 %	0 %
Indre Sogn Sparebank	87 %	44 %	Vegårshei Sparebank	64 %	0 %
Søgne & Greipstad Sparebank	80 %	16 %	Lofoten Sparebank	27 %	0 %
Voss Sparebank	0 %	0 %	Vestre Slidre Sparebank	0 %	0 %
Marker Sparebank	54 %	0 %	Etnedal Sparebank	20 %	0 %
Eidsberg Sparebank	0 %	0 %	Gildeskål Sparebank	48 %	0 %
Selbu Sparebank	71 %	0 %	Cultura Sparebank	0 %	0 %
Bien Sparebank	88 %	41 %	Vang Sparebank	0 %	0 %

Forretningsbanker	Recovery 8% tap	Recovery 20% tap	Forretningsbanker	Recovery 8% tap	Recovery 20% tap
Nordea Bank Norge	0 %	0 %	KLP Banken	90 %	57 %
Santander Consumer Bank	47 %	0 %	Bank Norwegian	77 %	0 %
Storebrand Bank	90 %	57 %	Eika Kredittdbank	0 %	0 %
BN Bank	97 %	69 %	Voss Veksel- og Landmandsban	94 %	40 %
Bank 1 Oslo Akershus	92 %	50 %	yA Banken	0 %	0 %
Gjensidige Bank	71 %	0 %	Bank 2	0 %	0 %
Landkreditt Bank	75 %	0 %	Verdibanken	0 %	0 %
Pareto Bank	81 %	17 %	Netdonds Bank	0 %	0 %

10.4 Appendiks 4 - Resultater scenario 3: Sparebanker. Rangert etter forvaltningskapital.

Markering (-) innebærer at banken ikke har nok «bail-inable» gjeld til å håndtere scenarioet.

	Ved tap på 8%				Ved tap på 8%		
	Snr.	EK	Tap		Snr.	EK	Tap
DNB Bank ASA	63 %	23 %	13 %	Kragerø Sparebank	26 %	41 %	33 %
SpareBank 1 SR-Bank	80 %	13 %	7 %	Grong Sparebank	42 %	32 %	26 %
SpareBank 1 SMN	79 %	15 %	6 %	Luster Sparebank	-	-	-
Sparebanken Vest	62 %	24 %	14 %	Lillesands Sparebank	57 %	24 %	19 %
SpareBank 1 Nord-Norge	69 %	20 %	10 %	Harstad Sparebank	-	-	-
SpareBank 1 Hedmark	65 %	23 %	12 %	FornebuBanken	55 %	25 %	21 %
Sparebanken Møre	50 %	33 %	17 %	Stadsbygd Sparebank	67 %	21 %	12 %
Sparebanken Sør	71 %	16 %	13 %	Meldal Sparebank	-	-	-
Sparebanken Pluss	74 %	17 %	10 %	Oppdals Sparebank	66 %	19 %	15 %
Sparebanken Sogn og Fjordane	68 %	19 %	13 %	Ørland Sparebank	40 %	33 %	26 %
Sandnes Sparebank	72 %	18 %	9 %	Bud, Fræna og Hustad Sparebank	58 %	23 %	19 %
Sparebanken Øst	82 %	14 %	5 %	Tinn Sparebank	65 %	24 %	11 %
Helgeland Sparebank	76 %	16 %	8 %	Blaker Sparebank	65 %	20 %	16 %
SpareBank 1 Buskerud-Vestfold	71 %	19 %	10 %	Strømmen Sparebank	53 %	26 %	21 %
SpareBank 1 Telemark	68 %	18 %	14 %	Hjelmeland Sparebank	73 %	18 %	9 %
SpareBank 1 Østfold Akershus	75 %	19 %	6 %	Spydeberg Sparebank	24 %	43 %	34 %
SpareBank 1 Ringerike Hadeland	71 %	16 %	13 %	Hjartdal og Gransherad Sparebank	38 %	34 %	28 %
Fana Sparebank	71 %	20 %	10 %	Sunndal Sparebank	13 %	49 %	39 %
Totens Sparebank	76 %	14 %	10 %	Andebu Sparebank	-	-	-
SpareBank 1 Nordvest	79 %	13 %	8 %	Arendal og Omegns Sparekasse	-	-	-
Haugesund Sparebank	43 %	36 %	21 %	Trøgstad Sparebank	41 %	33 %	26 %
SpareBank 1 Søre Sunnmøre	77 %	16 %	6 %	Kvinnesdal Sparebank	33 %	44 %	24 %
Skue Sparebank	50 %	27 %	22 %	Berg Sparebank	-	-	-
Spareskillingsbanken	45 %	31 %	25 %	Tolga-Os Sparebank	51 %	28 %	22 %
SpareBank 1 Hallingdal Valdres	64 %	20 %	16 %	Aasen Sparebank	61 %	22 %	17 %
Aurskog Sparebank	77 %	13 %	10 %	Ørskog Sparebank	-	-	-
SpareBank 1 Nøtterøy-Tønsberg	71 %	20 %	10 %	Klæbu Sparebank	58 %	23 %	18 %
Skudenes & Aakra Sparebank	64 %	23 %	13 %	Drangedal og Tørdal Sparebank	-	-	-
Time Sparebank	52 %	27 %	22 %	Åfjord Sparebank	16 %	53 %	31 %
Klepp Sparebank	75 %	15 %	10 %	Bjugn Sparebank	28 %	40 %	32 %
Jernbanepersonalets Sparebank	-	-	-	Hønefoss Sparebank	68 %	18 %	14 %
MelhusBanken	66 %	19 %	15 %	Sparebanken Hemne	22 %	43 %	35 %
SpareBank 1 Modum	55 %	25 %	20 %	Hegra Sparebank	71 %	19 %	10 %
LillestrømBanken	59 %	25 %	16 %	Ofoten Sparebank	54 %	25 %	21 %
SpareBank 1 Gudbrandsdal	60 %	22 %	18 %	Grue Sparebank	-	-	-
Flekkefjord Sparebank	64 %	20 %	16 %	Etne Sparebank	52 %	26 %	21 %
Sparebanken Narvik	69 %	17 %	13 %	Nesset Sparebank	37 %	40 %	23 %
Høland & Setskog Sparebank	61 %	22 %	18 %	Evje og Hornnes Sparebank	-	-	-
SpareBank 1 Lom & Skjåk	61 %	22 %	17 %	Rindal Sparebank	2 %	55 %	43 %
Odal Sparebank	43 %	31 %	26 %	Valle Sparebank	-	-	-
Bamble Sparebank	72 %	16 %	12 %	Birkenes Sparebank	-	-	-
RørosBanken	58 %	23 %	19 %	Soknedal Sparebank	37 %	35 %	28 %
Larvikbanken	52 %	26 %	21 %	Haltdalen Sparebank	24 %	42 %	34 %
Askim Sparebank	-	-	-	Gjerstad Sparebank	-	-	-
Sparebanken DIN	22 %	43 %	35 %	Vik Sparebank	-	-	-
Orkdal Sparebank	69 %	17 %	14 %	Tysnes Sparebank	-	-	-
Surnadal Sparebank	59 %	23 %	18 %	Aurland Sparebank	-	-	-
Indre Sogn Sparebank	70 %	16 %	13 %	Vegårshei Sparebank	20 %	44 %	36 %
Søgne & Greipstad Sparebank	56 %	24 %	20 %	Lofoten Sparebank	-	-	-
Voss Sparebank	-	-	-	Vestere Slidre Sparebank	-	-	-
Marker Sparebank	-	-	-	Etnedal Sparebank	-	-	-
Eidsberg Sparebank	-	-	-	Gildeskål Sparebank	-	-	-
Selbu Sparebank	35 %	36 %	29 %	Cultura Sparebank	-	-	-
Bien Sparebank	70 %	18 %	12 %	Vang Sparebank	-	-	-

 Forretningsbanker. Rangert etter forvaltningskapital.

	Ved tap på 8%		
	Snr.	EK	Tap
Nordea Bank Norge	-	-	-
Santander Consumer Bank	-	-	-
Storebrand Bank	78 %	13 %	10 %
BN Bank	86 %	11 %	3 %
Bank 1 Oslo Akershus	76 %	16 %	8 %
Gjensidige Bank	36 %	35 %	29 %
Landkreditt Bank	39 %	36 %	25 %
Pareto Bank	56 %	25 %	19 %
KLP Banken	78 %	13 %	10 %
Bank Norwegian	6 %	71 %	23 %
Eika Kredittbank	-	-	-
Voss Veksel- og Landmandsbank	74 %	21 %	6 %
yA Banken	-	-	-
Bank 2	-	-	-
Verdibanken	-	-	-
Netdonds Bank	-	-	-

10.5 Appendiks 5 – Norske banker med MREL < 8 prosent

Banker med MREL < 8 prosent	
Forretningsbanker	Nordea Eika Kredittbank yA Banken Bank 2 Verdibanken Netfonds Bank
Sparebanker	Jernbanepersonalets Sparebank Voss Sparebank Eidsberg Sparebank Valle Sparebank Birkenes Sparebank Gjerstad Sparebank Vik Sparebank Tysnes Sparebank Aurland Sparebank Vestre Slidre Sparebank Cultura Sparebank Vang Sparebank

10.5 Appendiks 6 – Oversikt over banker i gruppe 2

Gruppe 2 banker

Sparebanken Sør

Sparebanken Pluss

Sparebanken Møre

SpareBank 1 Hedmark

SpareBank 1 SR-bank

SpareBank 1 SMN

SpareBank 1 Nord-Norge